

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2015/2

TARTALOM

REGGEL	
◀ Győztünk!	2
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
FÉNYIRDA	
◀ A Dohány utca és a fotókultúra	4
<i>Albertini Béla</i>	
ÖTVEN ÉV	
Dögönyözős dagonyázás	7
<i>Csontó Sándor</i>	
TÉGLARÓL TÉGLÁRA	
Kőbánya agyagából	9
<i>Kádár József</i>	
◀ Verseny a kirakatban	12
<i>Szántó András</i>	
Történelmi valóság fiktív keretben	15
<i>Fónagy Zoltán</i>	
TÁRGYASET	
A kép szobám falán	19
<i>Buza Péter</i>	
Simplicissimus Budapestje	22
LIGET PÁLYÁZAT	
◀ Minimalista kapuház, fekete-fehér kockák, felhő a fák között	24
A helikopter, A régi kávéház	28
<i>Babiczy Tibor</i>	
„Mi ez a Cséry-telep itt?”	28
<i>Zeke Gyula</i>	
„Szeretem a varázslatot”	30
◀ Művészbarátságok	30
Maillol hatása szobrászatunkra	30
◀ Kortárs cukrászaink nyomában	31
Minden rossz – avagy a dramaturgia megújítása	31
<i>Zappe László</i>	
ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
Odalent	32
<i>Jolsvai András</i>	

fotó: Sebestyén László

BUDAPEST része – tudjuk – Kispest is. „A telken lévő építmények bontásra érettek.” Ezzel a zárójeles mondattal zárul „Budapest Főváros XIX. ker. Kispest Önkormányzatának” pályázati hirdetménye. Mire ezek a sorok megjelennek a BUDAPEST publicisztikáinak fenntartott hasábján, még tíz napig jelentkezhetnek az érdeklődők a versenytárgyalásra. Hogy aztán egy hétre rá megkezdődjön a licit a Kossuth Lajos utcai Breznay-házra.

Az utolsó és igényes nyaralóvillára, amely még megvan, amelynek születési évköre azonos a településével. Az 1870-es években építtette Breznay Béla egyetemi tanár, a teológia professzora. Az éppen megszülető Kispest első főutcáján az idő tájt a kor reprezentatív személyiségei foglaltak maguknak kilátópontokat saját házaikban az utca vonalánál kezdődő, gazdag vegetációjú pesti pusztaságra és mocsárvidékre.

A villa már emberöltők óta az államé volt, több évtizede pedig az önkormányzat tulajdona. Belakták intézményeikkel. Lelakták gondatlan, felelőtlen gazdaként. Hosszú évek óta áll üresen. De még most sem biztos, hogy „bontásra érett.” A cinikus érvelőknek persze ez a legkényelmesebb megoldás.

S úgy látszik nem csak a kerület felelős (?) vezetőinek, testületeinek, de egész társadalmának is teljesen mindegy, mi történik, miután valaki a liciten elnyeri majd a jogot a most még csak tíz, de ezután hetvenöt százalékos (!) beépítésre, a 18 méteres (!) maximális épületmagasságra. (Ott van már a közvetlen szomszédságában a minta, erre számíthatunk.) A helyi médiát éppen úgy nem érdekli, ami történni fog, mint ahogy a kerület civil társadalmát, ahogy az építés és értéktörzés hívatásait sem.

Annak idején, 1883-ban Breznay Béla s mások a szomszédai közül mai értéken egyenként félmillió forintot adományoztak a település első vezetésének, hogy itt, a közelükben épüljön föl az első, bővítve máig szolgáló községháza. Mai urai egy tál lencsért, ötvenmillió forintért adják el, s pusztítják semmivé Kispest születése korszakának utolsó igényes nyaralóvilláját.

Szegény Kispest. Szegény BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata
Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXVIII. évfolyam, 2. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988
szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávör Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:
Buza Péter

Olvasószerkesztő:
Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:
Angelus Róbert, Buza Péter, Csontó Sándor,
Deme Péter, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, Mezei Gábor,
N. Kósa Judit (kultúra), Saly Noémi,
Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje),
Zeke Gyula

A BUDAPEST facebook oldalának
szerkesztője:
Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
E-mail: szerk@budapestfolyoirat.hu
Web: <http://www.budapestfolyoirat.hu>

Kiadja:
Press Xpress

Felelős kiadó: Dr. Dávid Ferenc
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
Telefon: 577-6300, fax: 323-0103

Lapigazgató:
Fabók Dávid

Terjesztés:
HÍRVILÁG Press Kft.
Telefon és fax: 411-0491
hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését
az NKA támogatja

Nyomdai munka:
Pharma Press Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x
Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:
Gyóztünk!
(2. oldal)

A hátsó borítón:
A kép szobám falán
(19. oldal)

REGGEL

Győztünk!

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

A fogadalmak egyik leggyakoribb témaköre a testedzés. Az iszonyatos lustaság szorgalmasan tódítja a mentségeket, megoldhatatlanabbnál megoldhatatlanabb helyzetek adódnak; a kifogástaláló alibije tökéletes. Közben petyhüdik a kar, a láb, elvásódik az elme, savanyodik a kedv, végül a külső tényezők (értsd: hiúság) megelőzik a bel-alakiakat, s irány a pálya. Első megpróbáltatás a reggel nyolc harmincas gyülekező vasárnapi rendje, feladat: tájékozdási futás a bel-budai kerületekben; sétálni, segédeszközt használni szabad. A rajtnál fősorakoznak a felkészült és a kocaversenyzők; edzőnek és tanítványnak ma különösen borús a tekintete.

Azt nem lehet mondani, hogy méhkasnyi nevező lepné el a futópályát, azt viszont igen, hogy ennél barátságatlanabb reggelre ritkán virrad Budapest. „Ez a rideg, nyálkás aszfalt a legrosszabb. Se nem locsog, se nem fagy...” – bosszankodik a főszervező, neki bizony nem mindegy, milyen körülmények között állja végig a négy órát, mire az utolsó próbálkozó is ledugókázik. „Föhlúzod az ujjadra a csomagban kapott szerkezetet. Az ellenőrzőpontoknál bedugod a nyílásba, s csodát láss, megmérődik a teljesítményed! Akinek nincs rajtidőpontja,

az értelemszerűen megfosztja magát a célidőtől is.” Profi és amatőr egyforma bánásmódban részesül; üdítő, ananászkonerv és csoki jár a túlélőknek, a kísérők, bámészkodók a hazaiból morzsáztatnak.

Hajni néni időben kiült a placra, szívéséből kölcsönkapott egy kockás plédet. Ő vitte egykoron a pálmát, vagyis a térképet e tájon. Futott reggel, este, ünnepnapon, örömben és bánatában, s mint örökös kerületi bajnoknőnek, ma már alanyi jogon jár neki a műanyag zsöllye. „Csinosak vagytok, és jó

a cipőtök!” Végigsimít göbös térdein, a lélegeztető testmezzről és a lábbarát forma-zokniról nem is hallott. A műtérkép viszont tetszik neki, buksi szemmel követi a koordinátákat, végül a telefon-iránytű-fényképező-és számítógép megkönyörül, s emberi hangon szól: „Indulhatunk? Balesetmentes közlekedést!” A nevezők bölintanak, a kocák mellett kockák is rajthoz állnak, akik GPS segítségével kívánnak megbirkózni a felderítő ősi mesterségével, a papírtérkép csak összeizzadóna a sok fogdosástól.

Halászbástya (emelet!), Tabán (Naphegy utcasarok), Szabadság szobor (talapzat), visszaúton a Kiscelli kastély érintésével követik egymást a kontrollpontok. Ki hogyan jut el odáig, becsületbeli ügy. „Ha már eljött, ne buszozzon! Legjobb revizor a lelkiismeret és a rendszeres edzés.” Az indulók szeme előtt a régi toposz lebeg, amint a hírnök hegyenvölgyön gyaloglással átkelve, utolsó lehelével odaveti: „Νενικήκαμεν!” Vagyis: lenikékamen, győztünk! Bár ezúttal legfőljebb a leniké lehetséges, mivel a mai versenynapon a huszonegy kilométeres táv, a felmaraton teljesítését hirdették meg, a tervezett szintidőt kéretten előre közölni. De ne szaladjunk előre, mert a Mecenzéf és a nem is annyira Szeréna utca sarkán apró bonyodalom adódik.

Az egyik villából éppen költöznek a szomszédos másikba, sok a rács és gáncs, a kolbászkerítést mégsem rombolhatják le, hogy a tölgyfa tálalót és a faragott baldachinost

egyenesen áttolják az új hajlékba. *„Drága az időnk, drága!”* – versenyző és munkás mondja a magát. A két főfutár, elkerülendő a további ordítózást, a hórukkokkal egyetértésben nekirugaszkodik, miután a hosszú percekkel később odaérkező mezőny lassítás nélkül átrobog a szabaddá vált útszakaszon. *„Fuss Forest, hajrá Gump!”* – buzdítanak a moziművelt kísérők, s elmélnak a szerencsefiának történetén, kinek naiv tudtán kívül hullott ölébe minden dicsőség. A portás rezzenéstelen arccal biccent, az úri hívságok nem kísértik annyira, hogy elhagyja értük örkalitkáját.

A géphang józanul visszaránt a valóságba: *„Kétszáz méter múlva fordulj jobbra!”* – ha tudná, milyen hosszú tud az lenni bezin nélkül... Balkéz felől, lent a Duna követi a parancsot, az állandóan változó terepviszonyok között is muszáj megcsodálni az ezüstívet, a köd végre utat engedett a napsugaraknak. Az óra viszont zabálja a másodperceket, s érkezik marokból a figyelmeztetés: *„Figyelem, a dolgok jobbra fordulnak előtted!”* Nincs más hátra, mint engedelmessé válni: *„Haladj a kijelölt úton!”* Pár lépés után teljes völgy-ségében szétterül a budai lankás domboldal, remegő párapacnik közül előbukkan a Mátyás-templom; első állomás. Előtte azonban még le kell ereszkedni a völgybe, délies lakóházak között, parkokon átfutni, majd megrohmozni a Halászbástyát. A mezőny hosszan elnyúlva araszolgat, lépcsők segítik a lassút, és akadályozzák a gyorsat, a tömzsi hegyi busz szuszogva előz az ósfás emelkedőn.

A Tabánban sík terepen, toronyiránt rohan, ki merre lát, addigra a GPS-ből is kifogy a szufla. *„Ejnye, de virgonc valaki...”* – lihegi a középbolyban döngicsélő másodszervező,

aki munkatársi villámcsődületnek szánta a futóversenyt, de csak hárman jöttek el, egyikük öltönyben. Tíz óra körül megkondulnak a harangok, mintha éppen fél távra időzíteték volna a zúgást, s kicsiny időeltolódással átadják a mezőnyt az újabb szakaszra. *„Ez aztán mindennek a teteje!”* A Szabadság-szobor láttán mosoly tapad az arcokra, kétszáz-harmincöt méteres magasságban tündököl az enapi Mount Everest, onnan már csak lefelé kell ereszkedni, lehetőleg épségben. A talpazatnál igazi turistaképek készülnek: *„A lábam is legyen benne, amivel fölfutottam ideig!”* S persze arat az önarc-fotó, amit este be lehet villantani ismeretlen ismerősök táblagépeinek képernyőjére.

Edző és tanítványa már az elején lerázta a zsvajgókat, nincs szükségük társaságra, s főleg szakértésre. *„Mindent csinálj úgy, ahogyan máskor! Ha már látod, hogy bírod, robants, állj az élre!”* – szól a szokott utasítás, s ugyanúgy lejtsszák a futamot, mint annak idején az elsőt. Évekkel azelőtt a Hármashatár-hegy aljában ismerkedtek meg, miután hónapokon át csak intettek egymásnak lejtőn fel és le, ahogyan az erdőben cimborázó kirándulók. Mindegyiküket stopperóra és vizes kulacs kísérte, s hajtotta a belső ostor: egyszer negyvenkétezer-százkilencvenöt métert futni egyhuzamban. Azóta túlvannak a szintidők hajkurászásán; az edzőről kiderült, hogy többé nem tarthat edzéseket, a futóról pedig az, hogy sohasem lesz belőle igazi versenyző.

*„Te, mit szólnál, ha írnék neked edzéster-
vet?”*

„De én nem vagyok profi futó!”

*„Én sem vagyok már edző! De játszani
azért szabad...”*

Ebben maradtak, és két éven keresztül minden nyílt futóversenyre becsülettel készültek, neveztek, futottak.

Ez a reggel is úgy indult, mint a többi, a sok vidám arc között koncentrált bemelegítés, taktikai megbeszélés és az órák egyeztetése előzte meg a startot. *„Ez a mai lesz utolsó...”* – közölte az edző, a tanítvány nem szólt, régóta sejtette, egyszer vége szakad a barátságuknak. Gépiesen rakosgatta a lábát, tűnődött, miért a szakítás, a feladat azonban nem hagyta csüggedni; az első holtpontra tizenegyedik kilométernél érkezett. A befutónál mindenki ragyog, különös mámor, hogy sikerült a lehetetlen, egy hatodik hónapban járó kismama a középpont. *„Mindkettőnk nevében köszönöm az érmet, legnehezebb volt, hogy ne tolódjon előre a súlypontom”*. A versenytársak hümmögnek, és készségesen az autó felé segítik anyukáikat, majd megkönynyebbülve kívánnak további szerencsés három hónapot.

Edzőket nem érdekli dicsőség, oklevél, illetve bemutatják az ellenőrzőpontokon szerzett pecsétüket, a tervezett szintidő két óra húsz perc volt, végül nulla nyolcra jöttek ki. *„Ha addig élek is, megpróbálom a teljes maratont!”* Körös-körül nagy elszántság és sok fogadalom, e pillanatban minden elérhetőnek látszik; íme, ott az élő példa, aki már többször teljesítette a távot. Sorban érkeznek a befutók, kivétel nélkül mosolyognak, amíg folyik az adminisztráció, helyben futással célszerű nyugtatni a pulzust, esetleg a nancsostál felé kanyarodva lekapni néhány gerezdet. *„Szép búcsú?”* – tűnődik a futótanítvány, végül lerázta a görcsöt, s foghegynyi mindenjét után, leszeggett fejlel nekiindul élete első második húsz kilométerének. ●

FÉNYYIRDA

A Dohány utca és a fotókultúra

Albertini Béla

Aki mostanában végigmegy a Dohány utcán, ahol az utóbbi évtizedben körülbelül annyi „vendéglátóipari egység”-nek álcázott új kocsmá létesült – alkalmasint kis csemegeboltok helyén –, mint amennyi szeméttartót és frissen kiültetett fácskát semmisítettek meg a pajkos erre járók, ahol némely boltok munkatársai a saját portájuk előtti járdára szemetelik a csikkeket, ahol nyáron a késő délutáni csúcsforgalomban az autós azt a pillanatot is elátkozza amikor ide befordult, ahol évszaktól függetlenül este tizenegyől hajnali ötig részeg csordák főként angol nyelven ordibálva tántorognak hazafelé, szóval az erre járó ember valószínűleg nem is sejti, hogy 1945 előtt a Dohány utca a fotókultúra egyik fontos bázisa volt.

A Dohány utca 1. szám alatt az első emeleten (a „Szegedi kávéház” mellett) lakott 1864-ben Szokoly Viktor (1835–1913), Az Ország Tükre című „budapesti képes közlöny” szerkesztője. Munkássága idején, november elsején jelent meg a lapban a vezércikk *Rottenbiller Lipótról*, akinek városvezetői szerepe közismert. Az írást

egy Rottenbiller-portré illusztrálta. A grafikai arckép aláírásából kiderül, hogy az fénykép után készült.

Az Ország Tükrét szerkesztő Szokoly Viktor fotótörténeti érdeme, hogy Rottenbiller Lipót neve alatt zárójelben olvasható a fénykép készítőjének neve is: „Schrecker fényképe után”. A fotográfus te-

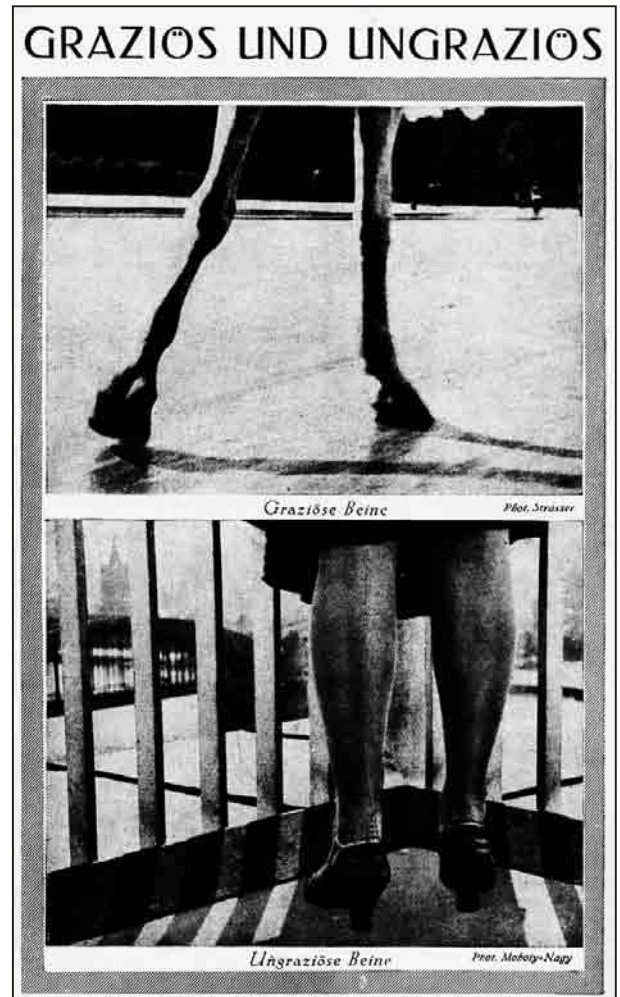
hát *Schrecker Ignác* udvari fényképész, a hatvanas évek fontos mestere volt.

A Dohány utca 10. számú házban (amely most éppen kiürítve, romos állapotban várja sorsa változását) született 1901. február 22-én *Reich Izrael* és *Guttman Hermína István* nevű fia. „A gyermek családi neve »Lóránt«-ra változott” (idézet az

Lóránt István képriportja, Münchner Illustrierte Presse, 1932

Moholy-Nagy felvétele tréfás képpárban, 1930

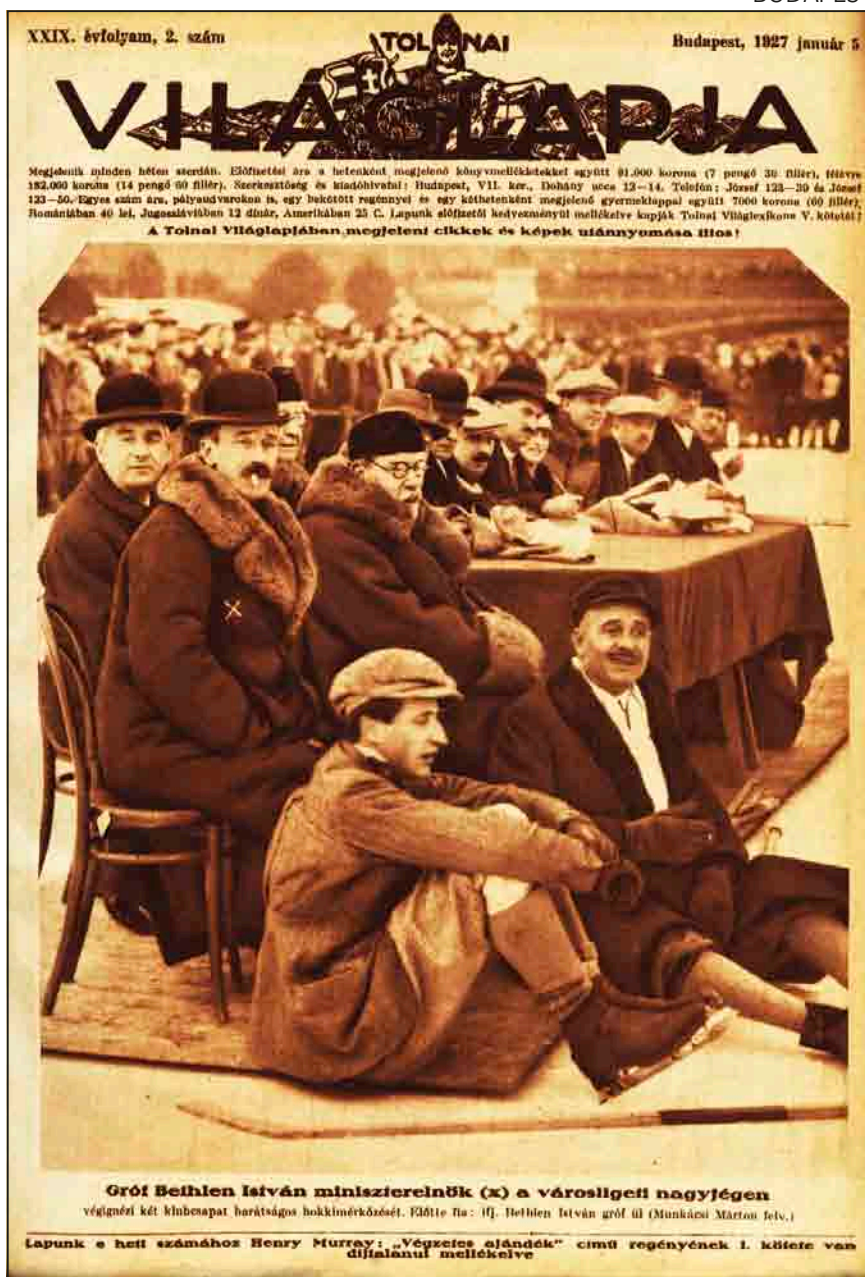

anyakönyvből: 86487/1917. B. M. – 1917. augusztus 29.). A Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában nincs nyoma annak, hogy az apa, Reich Izrael megváltoztatta volna a nevét, annak azonban igen, hogy az ő halála után három fia, közöttük István, megtette ezt. Reich, a későbbiekben *Lóránt István*nak már rövidnadrágos korában több sajtóorgánumban jelent meg fényképe, többek között Az Érdekes Újságban. Fényképezésénél jelentősebb lett az a szerkesztői és képszerkesztői munkássága, amely a Müncheni Illustrierte Presse című lapnál kezdődött Stefan Lorant név alatt, majd miután Németországot el kellett hagynia, Londonban folytatódott (Weekly Illustrated, Lilliput). Lorant müncheni lapjában saját képeivel illusztrált írásokat is közreadott.

Az egyébként mítosz, hogy a két fénykép egymás mellé helyezése által kialakított képpár, amelyben a két kép tartalmának viszonya a humorforrás, Lorant találmánya lett volna Angliában. Ez németországi ötletként keletkezett az 1920-as évek közepe táján, majd a húszas-harmincas évek fordulóján virágzott több képes újságban és magazinban is (például: Das Leben, 1930/3. – itt a második kép *Moholy-Nagy*tól származott).

A Dohány utca 12–14. szám alatti épületben élte egykor több évtizedes sikorszakát a Tolnai Világlapja, amely 1944-es kényszerű megszűnéséig a legnagyobb fényképfogyasztó sajtóorgánumok egyike volt Magyarországon. *Escher Károly*, a huszadik század egyik legjelentősebb hazai fotóriportere, aki 1928-tól a „szomszéd várban”, a Rákóczi úton regnáló Est-lapoknál dolgozott, úgy emlékezett vissza, hogy a szakmában „Tolnai Világlapja”-ként emlegették a Dohány utcai lapot, mert igen szűkmarkúan fizetett az újságíróknak és a fotográfusoknak (*Escher Károly*: Riportfényképezés). A Tolnai mégis népszerű fórum volt a fotóriporterek körében is; a húszas évek második felében gyakran vitte oda is képeit például *Munkácsi Márton* – ő Eschert megelőzően működött az Est-lapoknál.

Munkácsi, mint azt a nagyvilágban sokan tudják, később fotóriporterként, majd divatfotográfusként világhírűvé vált Berlinben, illetőleg New Yorkban. Itthon viszont még az is kevésbé ismert, hogy számos „hétköznapi” fényképproduktuma a Dohány utcai Tolnai Világlapjában nyert nyilvánosságot. 1927 januárjában például a miniszterelnök *gróf Bethlen Istvánt* és fiát „kapta le”, akik egy jégkimeccs né-

A Tolnai Világlapja címlapja Munkácsi fényképpel, 1927

zői voltak. A kép közreadásának érdekessége, hogy a lap szerkesztősége annyira számolt a politikailag kevésbé tájékozott olvasókkal (a Tolnai mindig büszke volt populáris jellegére), hogy „x” jellel emelte ki Bethlent – aki mögött ekkor már több mint negyedszázados képviselői és közel hat év kormányfői múlt állt, s igencsak karakteres feje volt...

A képen a miniszterelnök lábánál ült középső fia, az 1904-es születésű *ifjú Bethlen István*. Ő a kormányzó egyik fiával, *Horthy István*nal a pesti éjszakai élet közismert, duhaj szereplője volt, visszaemlékezése szerint ki is érdemelte „a család szégyene, fekete báránya” jelzőt. (*Romsics Ignác*: Bethlen István: Politikai életrajz).

A harmincas évektől a Dohány utca 16–18. szám alatt volt *Pobuda Alfréd* fényképészeti műterme. (*Szakács Margit*: Fényképészek és fényképészműtermek Magyarországon 1840–1945). Ez a helyszín Pobuda számára az üzletileg sikeres emelkedést jelentette. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményében őriznek egy tőle származó képet, amely korábban, a IX. kerületi Kínizsi utcai műtermében készült. A Kínizsi utcai műterem egy Dohány utcai birtoklása előrelépést jelentett a szakmai ranglétrán. 1935-ben a Dohány utcai műhelyéből kikerült egyik képén nem mulasztotta el feltüntetni a bélyegzőjén: „Nagy aranyéremmel kitüntetve 1928” –

Levelezőlap Szécsy István műterméből

Gombos Elemér (*Ludovika SE*) vasárnap a hátúszásban bajnoki rekorddal győzött. Pobuda fényképezett a Tolnai Világlapja számára is – főként sporteseményeket.

A Dohány utca 30. szám alatti épület két fényképezési műteremnek is otthont adott. Itt dolgozott *Szécsy István*, aki – a FSZEK idézett gyűjteményének tanúsága szerint – a szokásos szolgáltató mesteriség mellett képes levelezőlapot készítő fotográfus is volt.

„Az udvarban” pedig 1929 és 1934 között *Sass Béla* műterme bújt meg.

A Hajnal műterem – bélyegzőjén a szimbolikusan sugarakat lövellő, félig már felkelt nap grafikájával – a Dohány utca 46. számú épületben (a Dohány és a Klauzál egyik sarkán) az első emeleten működött. 1934-ben a Tolnai Világlapjában *Matuska Szilveszter*nek, a hírhedt viadukt-robbantónak törvényszéki tárgyalásról a Hajnal műterem által készített felvételeket használták fel (47. szám).

Matuska a bíróságon

A Hajnal műteremtől a Klauzál utca által elválasztott 48. számú másik sarokházban 1926–1928 között kapott helyet az EMKE Fotószalon, majd ezt követően itt dolgozott *Eiser M.* fényképész, akitől a legutóbbi időben is gyakran bukkannak fel különböző árveréseken politikusokat s a társasági élet szereplőit a harmincas évekből megidéző fotográfiák.

Gárdonyiék képeinek hátoldala

A Dohány utca 62-ben – pontosabban szólva a 62–64-ben – működött *Hoffmann Viktor* fotóciikk-kereskedése. Escher Károlynak fiatalabb korában, amikor még filmoperatőrként kereste a kenyerét, és mint amatőr fotográfus próbálgatta szár-

nyait a szakmában, volt egy technikai találmánya. Az „Artistica” fantázianévre hallgató szűrője az 1920-as évek elején az uralkodó fényképfelfogás szolgálatában a fényképezőgép objektívjére téve megállyította a keletkező kép rajzát. A hasonló célokra már régebben alkalmazott úgynevezett „félakromát” lencséknel olcsóbb szűrőt számos más eszköz mellett *Hoffmann Viktor* forgalmazta boltjában.

Az utcának a Nagykörúton túli szakaszán, a 73–75. szám alatt működött a 20. század elejétől csaknem fél évszázadon át a Gárdonyi Testvérek műterme. Az épület máig megőrzött néhány szép részletet valaha megélt fénykorából. A kapuja előtt állva most is megszemlélhetjük az üveget védő, kissé már megviselt vasrács nem hervadó virágait. Összehasonlítva ezt egy, a fényképész cég által készített felvétel (FSZEK Budapest Gyűjteménye) verzójával, ízelítőt kaphatunk az egykori stílusérzékéből s a dekorativitás iránti vágyból is.

A Gárdonyi testvéreknek számos felvétele jelent meg a Képes Pesti Hírlap (a Pesti Napló képes melléklete kevésbé sikeres, de igyekvő konkurensének) hasábjain is.

A két világháború közötti korszakban a fotókultúra Dohány utcai képviselőinek múltját, pályafutását szemlélve két jellegzetes tendencia érvényesülése látható. Az egyik: a város valamely távolabbi pontjáról ide kerülni – esetenként innen még központibb helyszínekre, alkalmasint túlünk nyugatra eső külföldre eljutni – a szakmai/anyagi siker megtestesülését

A Dohány utca 73-75 kapujának részlete

jelentette a huszadik század első felében. A másik: a mozgékonyabb, a változtatásra képes fotográfusok a korábbi műtermi fényképezésből kilépve – illetőleg annak művelése mellett – bővülő mértékben fotóriporter munkára (is) adták a fejüket. ●

ÖTVEN ÉV

Dögönyözős dagonyázás

Csonató Sándor

forrás: MTI fotó, Fényes Tamás

1965. február 6. Vendégek az újjáépített Rác fürdő pihenőjében

Valószínűnek tartjuk, hogy az ejtőző közepkorú vendégek közül, itt, a Rácban már senki nem élvezhetné az édes punynyadást, fél évszázad eltelte után talán csak a masszörnek és a keze alatt éppen ellazuló fiatalembernek van erre esélye. (Nyolcvan körül lehetnek a többiek. Lehetnének?) No meg azért sem, mert még mindig zárva a fürdő, de erről majd lentebb elmélkedünk.

Kicsit szomorkás a hangulat itt máma, a sivár környezetben fásult arcok és megtört, párás tekintetek merednek maguk elé. Menhelynek tűnik inkább, mint gyógyhelynek. Mindenkin egyenpapucs, egyenágyékkötő, egyenlepedő és -pléd, az egyenlőség és a partnerség jegyében. Előfürdő használata kötelező, tisztulj magyar! Persze makulátlan előélet nem szükséges. (A Patyolat: mos-fest-tisztít!)

Itt mindnyájan egyformán verejtékeznek, a kis embertől a pártfunkciig, a Magyar Népköztársaság boldogulásáért. A hosszú kommunista műszakokban elgémberedtek a testrészek, a pártfegyelemben megtépázódott az idegrendszer, de a gőzben-vízben felpuhulnak a kérgeges tenyerek és szívek. (A rendszer, no, az még nem puhult.)

A jelenetben fontos mozzanat a mérleget, legyünk tisztában – úgy testileg, mint lelkileg – azzal, mennyit is nyomunk a valóságban, nemcsak az a lényeg, hogy mi mit képzelünk a saját súlyunkról.

Kik jártak ide, kik engedhették meg maguknak a napközbeni vagy hétvégi ellazulást? A káderek; az új panelépület statikáján gyötrődő mérnök úr; a TEFU (Teherfuvarozási Nemzeti Vállalat) sófőrije vagy a VOR (Vörös Október Férfi ruhagyár) szabója, esetleg Kovács úr, aki az Utasellátónál pincér. Néhányan talán már a háború előtt is idejártak, csak kimaradt néhány év, mert méltóságtól függően avagy méltatlanul, kinek ez, kinek az – tanyasi levegő vagy celladoh – jutott hosszú évekre. A rendszer kegyeltjei hajoltak itt össze, vagy éppen ellenkezőleg, a konspirációk titkos találkahelye volt, amely ideális a suskusra? Néhányan talán partnert, társat kerestek a fülledt melegben az esti közös konyakozás és masszázs reményében?

Láthatóan a magyar ipar is letette a névjegyét. Az eredeti korlát mívés öntöttvas pálcáját egyszerű, hegesztett vasrúddal helyettesítették, így ment ez akkor. Buhara ország, helyben vagyunk!

És most? Ötven év múlva? Idejét sem tudjuk már, hogy mikor kezdték el és mikor fejeződött be pontosan a Rác gyógyfürdő és szálloda teljes megújítása, és hányszor röpített fel a hír a megnyitásáról. De legalább öt éve elkészült, és azóta is zárva tart.

Közvetlen környéke fővárosunk legregebben lakott területeinek egyike. A Békásmegyertől a Gellért-hegyig tartó termikus vonal mentén feltörő alsóhévízi hőforrásokra már a rómaiak fürdőket telepítettek. Az itt található legidő-

sebb kőzet a felső triász dolomit, mely a pesti oldalon 1000-1500 méter mélységbe süllyedt le. (Lásd a Széchenyi fürdő vizellátását biztosító *Zsigmondy Vilmos* által 1878-ban fúrt 971 méter mélységű I. kutat.) A dolomiton néhány méteres kavicsos üledék alatt, repedezett budai márga található, ebben fakadnak a fürdő természetes vizei. Forrásai közül jelentős a kénes Nagy-forrás és a Mátyás-forrás. Az itt működő első épített fürdőt valószínűleg *Zsigmond* király idején emelhették, és *Mátyás* alatt is használhatták. A török hódoltság alatti térképen előbb Kücsük ilidzse (kisfürdő) néven szerepel, később *Evlia Cselebi* török történetíró Debbaghane ilidzsaszinak, Tabáni hévízfürdőnek nevezi. (Debbaghane, tabahan, a tímárok negyede, innen a Tabán elnevezés.) Majd a környékre települt szerbekről (rácok), keresztelték újra mai nevére. „*Ide reggel a férfiak, s ebéd idejétől éjfélig az asszonyok mennek és mosakodnak. Számos külön rekeszű, nyolc medencéjű fürdő ez. Aki törölközővel megy be, tisztán kijön, s egy fillért sem fizet*” (Sajnos efféle csodák ma már nem esnek meg!) 1560 körül *Szokoli Musztafa* korában építették ki, felhasználva a korábbi lerombolt budavári épületek köveit. Nyolcszögű, szamarhátíves záródású, ablaknyílásos kupolacsarnoka máig fennmaradt. Buda 1686-os visszafoglalását a fürdő sértetlenül vészelte át. Először a császári kamara *Pergassi Károly* kapitánynak juttatta, tőle a *Gillig* család örökölte, azután *Zagler Márkus* tulajdonolta, aki a fürdőt először építette át jelentős mértékben.

Az 1860-as években *Heinrich Nepomuk János* morvaországi orvos, majd fia *Kálmán Ybl Miklós* tervei alapján először 1864-65 között felújította, majd 1869-70 között kibővítette. Két újabb kupolacsarnokot emeltek a török, illetve a barokk időkben megnagyobbított épülethez. Elkészült a férfi melegvizes csarnok a csatlakozó kádakkal (Flora Bad), az impozáns kéthajós zuhanycsarnok az ülőfürdővel meg a főhomlokzathoz kapcsolódó négyzetes épületszárny és a tükörfürdő (Spiegel Bad). Később megépültek a nőknek szánt medencék a kapcsolódó szárítóhelyiséggel és öltözőkabinokkal. Az épületegyüttes északnyugati sarkában nyolcszög alaprajzú, félfelvilágított, langyos vizes medencét is létrehozta. A nagy udvar három homlokzata elé oszlop-soros folyosót emeltek, a kisebbet lefedték.

A nagyszabású bővítés, a moreszk, csipkés ívek, faragott oszlopok és gazdag

stukkódíszítés érzékeltette, hogy Ybl korának világszínvonalú fürdőegyüttesét hozta létre. A Flóra fürdő töredékesen megmaradt eredeti pillérfejezete viszont szoros egyezést mutat a kiskörúti Unger házával. 1890-ben a főhomlokzat kovácsoltvassal ékesített neobarokkos külsőt kapott, a nemek szerinti két régi bejáratot megszüntették és középre helyezték. Az Ördögárok 1878-as beboltozásával – az 1876. június 26. katasztrófa után – megszűnt a korábbi folyamatos árvízveszély és a fürdő környéke zártan beépült. 1909-ben a Közmunkák Tanácsa elhatározta a Rácváros házainak lebontását, hogy új, modern városrészt alakítson ki. A nagyon népszerű, ám korszerűtlen negyed elplanírozására végül csak 1933-ban került sor. Modern városrész szerencsére azóta sem létesült, kellemes, a városiak által kedvelt közpark van a területen. A Tabán emlékéit, felejtetetlen hangulatát számos irodalmi alkotás, művészi emlék őrzi.

1931-ben, *Szent Imre* halálának kilencszázadik évfordulóján új nevet kapott az Árpád-házi hercegről. A fővárosi közgyűlés 1,8 milliós árajánlat után, 1934 nyarán megszavazta a vásárlást, de – a 46 tulajdonossal külön-külön kötött szerződés nyomán – csak 1935. május 12-én került az elhanyagolt intézmény Budapest tulajdonába. Az 1944-45-ös harcok során a fürdő súlyos sérüléseket szenvedett el, a károk egy korabeli felmérés szerint 85 százaléknyi mértékben tönkretették az együttest. A második világháború után ideiglenes helyreállítással (*Pfannl Egon* tervezte) egészen 1963-ig üzemelt, amikor két évre bezárták a teljes felújítás miatt. Ekkor bontottak el sérült épületrészeket is. „*A historizmus negatív megítélése az Operaházát építő mester esetében nem magyarázhatja az 1952 óta a legmagasabb műemléki védelem (akkor I. rendű műemlék, ma Műemlék) alatt álló épület ily súlyos megcsonkítását*” – írták egy negyven évvel későbbi dokumentációban. Az egyetlen megmaradt romantikus kupolacsarnok is siralmas állapotba került, medencéjét lebetonozták és edzőteremmé alakították, az íveken vascsöveket vezettek át, a kis apszisokba radiátorokat szereltek fel.

2001-ben a fürdőt kezelő Budapest Hévízei és Gyógyfürdői Zrt. megbízta a Rudas és a Rác fejlesztési programjának kidolgozásával a Kaszab Építész Irodát. Ezzel összefüggésben megalakult a Rác Nostalgiák Kft., amelynek feladata a szál-

lodaépítéssel egybekötött felújítás lebonyolítása lett. 2002. július elsejével zárták be, akkor még 2004. augusztus 20-ára ígért újrainyitással.

Kaszab Ákos tervei 2003-ban kapták meg a jogerős építési engedélyt. A kivitelezés azonban egyre húzódtott, magyarázatként többek között a régészeti feltárást, valamint a tervező csapat és a megrendelők között kialakult állítólagos konfliktust emlegették. Így nem meglepő, hogy 2007 elején változás történt a felújítást tervező csapatban is. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal előírásai szerint feltárt, majd felújított török kori részek és az ugyanilyen precizitással újraépített Ybl-féle medence- és zuhanycsarnokok *Dévényi Tamás* tervei alapján készültek, az ötcsillagos hotelszárnyat *Pethő László* jegyzi.

Az újonnan készült épületrészek jellemző szerkezetei vasbeton-acél-üveg. Az építészeti minimalizmus, a barokk, a romantika, a neoreneszánsz és a késő középkori oszmán stílusjegyeit is magán viselő komplexum hozzásimul a Gellért-hegy északi oldalához. Az Ybl Miklós tervezte 19. század végi, tört fehér homlokzathoz, a mögüle kikandikáló, ólomtetős török kori kupolákhoz szigorú geometrikus formákkal és hatalmas üvegfelületekkel illeszkedik az új épület. A különböző stílusok összekötését szolgálja az épületbelsőben az emeletek közötti 20 centiméteres lyukak szabályos hálójá is, ráadásul a tervezők szándéka szerint ez egyfajta újraértelmezése a török fürdőkupolákon levő felülvilágítóknak (attól függetlenül, hogy az itteni török fürdő tetején ilyenek furcsamód nincsenek). A mostani elképzelés szerint éjszakánként ki lesz világítva a szinteket áttörő furcsa forma.

A Rác fürdő rekonstrukciója és fejlesztése során helyreállították a meleg vizes kupolacsarnokot és a Flóra fürdőt. A zuhanycsarnokot és a langyos vizes kupolacsarnokot 1:1-es makettként építették újjá. Ez azt jelenti, hogy a vendég egy kortárs épületbe lép be, de az belülről minden tekintetben olyan, mint amilyenek Ybl megálmodta.

A legújabb információk szerint a komplexum mellett fogadja majd utasait a gellérthegyi sikló alsó állomása. (Lásd BUDAPEST 2014/6.)

Nyolcmilliárdos költség, átvett működési engedély, elhúzódó viták, vizsgálatok. Ki merné megtippelni, vajon idén áztathatjuk-e már fáradt tagjainkat a tökéletesen kész, évek óta üres Rác fürdőben? ●

TÉGLÁRÓL TÉGLÁRA

Kőbánya agyagából

Kádár József

A 18. század elején jelentős építkezések kezdődtek Pest, Buda és Óbuda városában, sok építőanyagra volt szükség. Az addigiak mellett új téglagyárakat alapítottak, többek között Kőbányán Lechner Ödönnek, a magyar szecesszió zseniális építésének fölmenője. Budapest X. kerületének névadó része a környező térségből mintegy negyven méterrel emelkedik ki. A terület déli pereme – „Óhegy alja” – a mai Vaspálya útig terjedt, míg északon a Maglódi út határolta. Ezen túl, a „rákosi réteken” halad a Jászberényi út, s alatta, nagy mélységig a kiváló minőségű agyag. A 19. század közepéhez érkezve már sokan mások is kihasználták a lehetőségeket. Ezek közül egynek a sorsa alakulásával mutatjuk be az iparág száz évét itt, Kelet-Pesten.

1838-ban lesújtott a hármásvárosra a nagy árvíz. Főleg a balpart szenvedte meg a katasztrófát. Pest Városa szerződést kötött *Alois Miesbach* bécsi vállalkozóval – akinek ekkor már több üzeme működött – egy nagyteljesítményű téglagyár azonnali felállítására, negyven holdnyi területet bocsátva rendelkezésére a Jászberényi út mellett.

Kiegyeztek harminc millióval

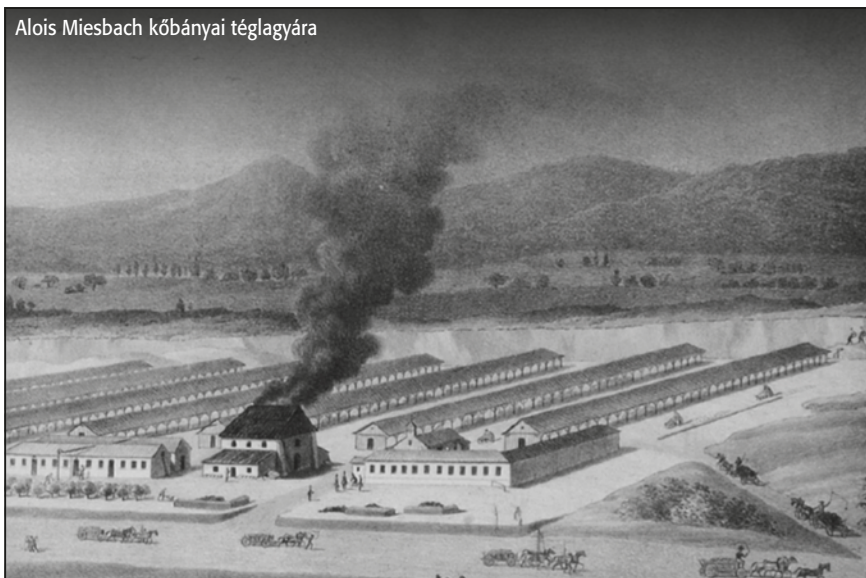
Miesbach kitűnő szervező volt, és már az év őszéig több mint hárommillió téglát adott át a városnak. A gyors termelési eredményhez valószínűleg vetőládákat is hozott át más gyáraiból, mert pesti bontásokból is kerültek elő ausztriai jelzésű termékei.

Ausztriai gyáraiban az A és M betűk között kerek palást formában az osztrák címer látható, a kétfejű sas karmai közt a karddal és országhalmával. Ez a címerhasználat jelezte, hogy elnyerte az „udvari szállító” megtisztelő minősítést. Magyarországi tégláit a korábban kialakított téglakép szerint jelölte, a vetőládába erősített betétekkel, középen a magyar címerpajzs volt látható, fölötte a kihajló formájú koronával.

Miesbach kőbányai gyára vezetését unokaöccsére, *Heinrich Draschéra* bízta. A század közepére jelentősen felfutott a termelés: elérte a 15 millió darabszámot. A telep is terjeszkedett: a Gránátos és Kozma utcák felé, bekebelezve a korábbi Zitterbarth-féle gyárat is. A téglaegetéshez a szenet Dorog-Tokod térségében működő saját bányáikból biztosították. Drasche Henrik 1847-ben az üzemek vezetését átadta öccsének, *Gusztávnak*. 1857-ben Miesbach meghalt, hatalmas gyár- és bányabirodalmát Henrik örökölte.

Miután ausztriai vállalat 1869-ben Wienerberger-részvénytársaságként működött tovább, ez időtől fogva természetesen más jelet kellett használniuk. A magyar téglakép

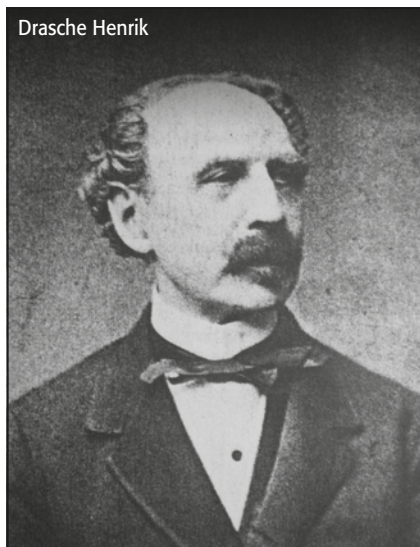
Alois Miesbach kőbányai téglagyára

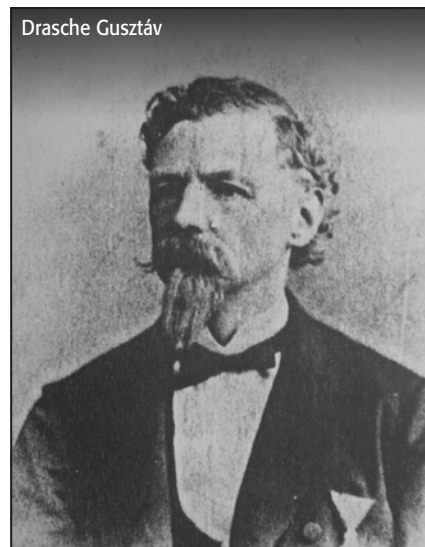
Alois Miesbach

Drasche Henrik

Drasche Gusztáv

A száz évig működő Lechner téglagyár néhány jele

Alois Miesbach bécsi téglajele

Mathias Zitterbarth téglajele

Alois Miesbach pesti téglajelei

Heinrich Drasche „udvari szállítói” és üzleti téglajelei

A Kőszénbánya 's Téglagyár Társulat Pesten téglajelei

Vörös és sárga préselt idomtégglák

Útburkoló keramit téglák és keramit burkolólapok

Kisméretű, járdaburkoló keramit téglák

Samott, klinker és traverz téglák

A megvásárolt Szabó, Samuéli, Örley gyárak jelei

A Kőbányai Gőztéglagyár Társulat Pesten (KGT) téglajele

A Sugár Úti Építő Vállalat téglája

A Budapesti Téglá és Mészégető Gyár (BTMGY) jele

Egy rakat 430 kiló

Anyagmozgatás kézi erővel

viszont csak annyit változott, hogy a H D, máskor (magyarul) a D H betűrendet használták. 1864-ben megszerezték a Duna mellett fekvő Gubacsi téglagyárat is. A pesti vállalat tovább fejlődött, és 1867-ben már évi 30 millió téglát, dísztéglát égettek.

Görgey, a vegyész

A Drasche-gyárak, bányák 1868-ban a Kőszénbánya 's Téglagyár Társulat Pesten névvel (KTTP) alakult részvénytársulat tulajdonába kerültek, híriüket az új versenytársak között az „azelőtt Drasche” jelzéssel erősítették. 1869-ben Drasche Gusztáv – 22 évi sikeres működésének elismeréseként – megkapta a Ferenc József Rend lovagkeresztjét. Egy vállalat nevének fogalommal való válására jó példa Drasche Henrik pesti cégének működése. Az új rt. termékeinek jele a bányászattól átvett, egymást keresztező kétféle kalapács rajzolata lett. Ezt számtalan féle terméken alkalmazták – nyolcvan éven át – finoman megmintázva, de kevésbé esztétikus megjelenítésben.

Az új vállalat Igazgató Tanácsának tagjai között találjuk a 1848-as szabadságharc tábornokát, *Görgey Artúrt* is. Görgey vegyészett tanult, és száműzetése ideje alatt tanulmányozta az agyag túlhevítésével keletkező

kemény kerámiaanyag előállításának technikáját. A kőbányai gyárban tovább folytak a kísérletek, melyek nyomán néhány évvel később, már *Otto Rost* irányításával, megszületett az ismert, sárga útburkoló anyag, a „keramit”. Keramitból nem csak az úttestről ismert nagyméretű, de kisebb, járdaburkoló téglákat és különböző felületű padlóelemeket is készítettek. Jelentős termékük volt a klinker falburkoló téglá is.

Mint sok más vállalat, ők is készítettek más rokontermékeket: virágcserepet, kerámia folyókát, samott-üzemükben pedig különböző kazán- és kályhás tűzálló árukat. Az építészeti igényeket követve kialakult a préselt, homlokzati burkoló és a stíluselemeket hordozó idomtégla típusa, az acélgerendás födémekekhez gyártottak traverz téglát is.

Később megvették a Jászberényi úti, korábban Weber–Samueli–Örley-féle téglagyár telkét, ahol 1909-től fajanszárukat, falburkoló csempéket gyártottak, majd 1912-ben porcelánüzemet alapítottak. Itt az 1935. évi katalógus szerint háztartási cikkeket, de főleg elektrotechnikai termékeket készítettek.

1869-ben az új ipari vállalkozások sorában Óhegy alján megalakult a Kőbányai Gőztéglagyár Társulat Pesten Rt. (KGTP) Ennek első telepe a Vaspálya utcában volt, „*tartama 50*

évre határozottatott”. Téglajele egy finoman megmintázott gőzgép lett. A vállalat 1879-ben megvette a Maglódi út mellett fekvő – korábban Munkácsy, majd Sugárúti Építő Vállalat – telepét is, így far-szomszédja lett a KTTP-nek, s a Maglódi úton a Kozma utca irányába terjeszkedett.

1987: vége a történetnek

Az első világháború a munkaerő- és szénhiány előidézésével lefékezte a téglaiipari vállalatok tevékenységét. Az óbudai Budapesti Téglá és Mészégető Gyár Rt. (BTMGY) úgy kísérlete meg a túlélést, hogy 1916-ban egyesült a kőbányai KGTP-vel. A helyzet 1926-ban ismét változott, amikor a KTTP magába olvasztotta a KGTP valamennyi üzemét.

A KTTP 1935-ben kiadott termékismertetője szerint ekkor öt gyártelepük volt: a Törzsgyár, a Porcellán és Fayencegyár, a Maglódi úti gyár, az Óbudai gyár, a Gubacsi téglagyár és a Kovászói kaolinbánya. A '30-as években megnőtt a kereslet az újfajta árucikkek iránt. Ekkortól tömör, üreges, duplaméretű, válaszfal- és burkolótégla-féléket gyártottak.

1948-ban ezt a sok egységből álló vállalatot is államosították, a különböző termékeket gyártó üzemeket szétválasztották, átszervezések, átnevezések – Trösztök és Egyesülések – szakágak szerinti csoportosítások következtek.

A porcelánüzem Kőbányai Porcellángyár néven kivált, 1950-ben a Tűzállóanyag-gyár lett önálló üzem, a KTTP pedig felvette a Kőbányai Téglagyár nevet. Ekkor két termelő telepe volt, a Jászberényi úti Törzsgyár és a Maglódi úti gyár, ezen belül klinker-, keramit-, samott- és padlólap-üzemekkel.

A korábbi két gyár bányagödrei összeértek, az új kitermelések már a Kozma utcát közelítették: az 1970-es évekre a Maglódi útiak elérték a 35 méteres mélységet, ezeket hamarosan előntötte a talajvíz. 1987-re a kimerültek a bányák, és a Jászberényi úton is megszűnt a kerámiaipar. ●

Gépi agyagkitermelés

Verseny a kirakatban

Szántó András

Jól tudjuk: Budapest az elmúlt száz évben nagyon sokat változott. A világháború pusztításaiból, a romokból felépített város legfőbb célja a talpraállítás, az élhetővé tétel, minden menthető helyreállítása volt. A 60-as és 70-es években már jutott erő és figyelem a megújításokra és ezzel együtt a tradicionális üzletek, kirakatok és portálok „modernizálására” (egységes fémvázaz borzalmakkal egyenruhásították a boltokat). A rendszerváltás óta pedig teljesen szabályozatlanná (eklektikussá) váltak a dolgok. A városképet az rongálja, hogy mindenki azt csinálja, amit akar. Hogy egyedi és mindentől eltérő arculatot kapjon a saját üzlete. A következményt az elmúlt évben számról-számra megnézhatték a BUDAPEST cikk-és fotósorozatán.

Az 1909-es kirakatverseny emléklaplettje

Hihetetlen mennyiségű fotó, archív és jelenkori kép-dokumentum található az interneten. Építészeti könyvek sora foglalkozik rendszeresen az „utcaképpel”, a kirakatok esztétikai értékelésével vagy ép-

pen az elértéktelenedéssel. Mit lehet még erről mondani? Természetesen nem akarjuk itt a tárgy teljes történetét feldolgozni, csupán néhány érdekességet emelünk ki a régi Pest (és Budapest) portáljainak, il-

letve a kirakatok változásainak áradatából. Az eredetit, a szépet és műveset, a 20. század első felének utcaképpét idézve fel.

Mi is valójában a kirakat? Engem különösen izgat ez a kérdés, több okból. Részben azért, mert nyilvánvalónak tartom a fontosságát a kereskedelemben. A különösen nagy túlkínálatban nagyon sok múlik a megfelelő tálaláson. Hogy a vevő „elcsábuljon”, és egyáltalán: belépjen egy üzletbe. Ez így van nagyjából kétezer év óta. Másrészt magam kirakatrendezőként kezdtem a későbbi marketinges pályámat, mégpedig a pesti Belváros boltrengetegében, a hetvenes években. Élmény volt ez a munka, amikor egy kis mellékutcai üzletet úgy felrészítettünk, hogy egy-két hétre a környék ékességévé vált. A boltosok mondták meg, mit akarnak „erősíteni” – ugyanis amit a kirakatba tettünk, az általában duplán fogyott.

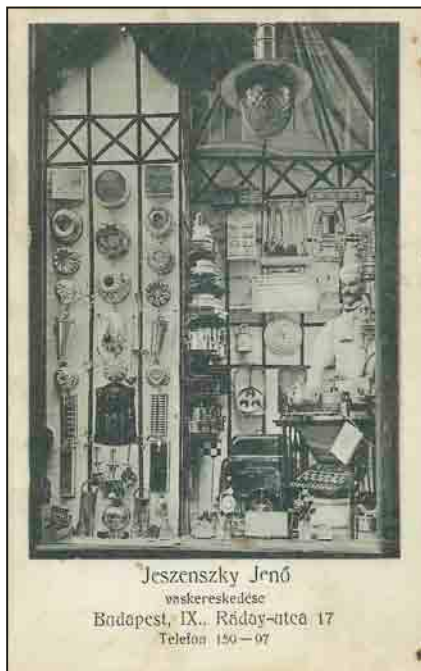
A BUDAPEST – fontosnak ítélve a város arculatának ezta fontos elemét – több publikációjában is foglalkozott a témával a 70-es és 80-as években; az 1983 évi 8. számban például hosszú elemzés és riport

A Budapesti II. Kirakatverseny reklámja (Képeslap, 1911)

tárgyalta a főváros „képét” és a szakemberek oktatását. Sokkal korábban dolgozott a szakmában nemzetközi hírű szakembereink is – Szécsi Hacker József –, akinek könyveit, kirakat-, üzletportál- és kiállítási pavilonterveit, valamint szakoktatói tevékenységét az 1920-as évektől ismerték Berlinben, Párizsban és Amerikában is.

Itthon cége közreműködött például a Budapesti Nemzetközi Vásár pavilonjainak tervezésénél, építésénél, berendezésénél, kidolgozta a legelegánsabb belvárosi üzletek és áruházak látványterveit, szerepe volt a Kirakatrendező Iskola megalapításánál. Még a színházak világában is otthonosan mozgott, *Bárdos Artúr* rendező

Háztartási és vasáru üzlet (képeslap, 1906)

sokszor foglalkoztatta díszlettervezőként, ahol együtt dolgozott *Rippl-Rónai*, *Major Henrik*, *Angelo*, *Feiks Alfréd* művészekkel. Megírta az első magyar szakkönyvet 1936-ban, melyet csak 1957-ben követett egy korszerűsített tankönyv – még mindig az ő lektorálásával.

Egészen biztos, hogy mai szemmel nem tűnnének divatosnak a századelő kirakatai, az azonban mindenképpen tény, hogy már akkor is nagyon fontosnak tartották szerepüket az üzleti életben és a városképben egyaránt. Ezért határozták el 1909-ben, hogy – bécsi mintára – megszervezik első versenyüket a magyar fővárosban.

„*Kirakat-verseny lesz Budapesten április hó 2-től április hó 6-ig. A rendező bizottság felkérésére az Országos Iparművészeti Társulat fölhívást intézett a kereskedőkhöz és iparosokhoz, amelyben elmondja a Társulat, hogy csatlakozik a kirakat-verseny üdvös mozgalmához és följánlotta a rendező-bizottságnak közreműködését, abban az irányban, hogy a kirakatok művészi rendezésénél összeköttetést hozzon létre arra hivatott tervező művészek és a versenyben résztvevő kereskedők és iparosok között. Az*

Bánd Vilmos élelmiszerüzlete (képeslap, 1906)

Sommer Zsigmond „vegyes” boltja (képeslap, 1906)

Krausz Zsigmond divatüzlete, Podmaniczky u. 1. (képeslap, 1906)

Iparművészeti Társulat megkéri a versenyben résztvevőket, hogy amennyiben kirakatuk rendezésénél művészi szempont érvényesítését is biztosítani kívánják, esetleg kiraka-

tuk részére háttérrel festetni óhajtanak, azok forduljanak a verseny rendező-bizottságának titkári hivatalához, amellyel a Társulat közli az erre a föladatra vállalkozó művészek

névsorát. Minthogy a versenyszabályok értelmében a bíráló bizottság a rendezés művészi voltát is tekintetbe veszi: a kiállítóknak tehát erre is tekintettel kell lenniük” – írja a Magyar Iparművészet 1909. 2. száma a tervezett eseményről.

Százhetvenen neveztek be a tulajdonosok, hogy aztán az erre hivatottak összegezzék a tapasztalatokat. A próbálkozás summázatát szintén a fent említett folyóirat foglalta össze néhány héttel később: „... kereskedőink valóban dicséretreméltó tanújelét adták annak, hogy kirakatrendezőikkel karöltve, mennyi szépet, mennyi ötleteset tudnak teremteni kirakataikban. Egyik másik cég óriási összeget áldozott arra, hogy a versenyben kitűnjön és sokan közülük kirakataik rendezésénél igénybe vették nemcsak a szokásos kirakatrendező munkáját, de a művész kezét, a kertek virágait és mindazt, a mi szemnek, léleknek tetsző. Alkonyattal valóságos fényárban úsztak az egyes utcák, hirdetővén Budapest világvárosi jellegét.”

Az eredményeket a hangos sajtó, a boltosok-kereskedők igyekezete és a művészeti érdeklődés „utca felé fordulása” jelezte. Két év múlva, 1911-ben megren-

Hacker kirakatrendezés hirdetés

dezték a II. Kirakatversenyt, melyet már határozott érdeklődés és a nevezők számának duplázódása kísért. Az utólagos értékelés azonban nagyon kritikus volt, volt miért hasznosítani a Magyar Iparművészetben (1911. 8. szám) megírt tapasztalatokat: „Nagy neki-készüléssel zajlott le az idej kirakatverseny is, de még mindig

Bodó szövet- és selyem üzlete (képeslap, 1908)

Arvai és Salczer üzlete (képeslap, 1910)

nem hozta meg azokat az eredményeket, amelyek után a hozzáértők vágyakoznak. A versenyző kirakatok között bizonyára akadt nem egy ügyes és artisztikus érzéssel megtervezett alkotás, de a versenyzők jórésze megint csak arról tett bizonyosságot, hogy a külföldön látható sok jó példa ellenére még nincs tisztában a kirakatok esztétikájának elemi követelményeivel. Szörmebarlangok, kolbászból felépített gyárak és nyakkendőket okádó szökőkutak ékeskedtek a körutak egyes üvegablakai mögött, amelyek előtt talán bámuló szemmel állott meg az utca nagy tömege, de bosszankodva haladtak tovább mindazok, akik tisztában vannak a kirakatrendezés artisztikus, de józan elveivel....”

A századfordulót követő évek üzleti arculatát mindent egybevetve figyelemre méltónak tartjuk. Az itt bemutatott példák a kor szerinti dekorálási stílusokat, majd a nagyszabású (költségigényes!) egyedi kezdeményezéseket illusztrálják. A berendezők nyilvánvalóan a „mindent mutassunk meg” stílusát vallják és képviselik. Azaz kissé zsúfoltak a vitrinek.

De „keretükkel” együtt, amelyek közül sajnálatosan egyre kevesebbet őriz meg a jelenkor, mégis egy olyan kor üzenetét fogalmazták meg félreérthetetlenül, amikor a kereskedelem először lépett a nyilvánosság elé modern marketing-megfontolásból, ami addig nem jellemezte se Magyarhonban, se Budapesten. ●

Történelmi valóság fiktív keretben

Buda, 1790. február 21.

Fónagy Zoltán

1790. január 26-án II. József a halálos ágyán írta alá azokat a dokumentumokat, amelyekkel visszaállította monarchiájában a tíz évvel azelőtti állapotokat. A „kalapos király” kudarcának egyik oka abban az érzéketlenségben keresendő, amellyel a jogara alatt élő népek hagyományaival szemben viseltetett. Ennek fel- és beismeréseként értékelhetjük azt a rendelkezését, amellyel Budára küldte a magyar közjogi gondolkodásban különleges szerepet betöltő koronát, sőt a koronázást is kilátásba helyezte.

A legyező a korona Budára érkezése alkalmából készült

A rendi alkotmányossággal ellentétes rendelkezések visszavonásának hírére Magyarországon magasra csaptak a nemzeti lelkesedés hullámai. Az ünnepség a szent korona Budára vitele köré szerveződött. Zúgtak a harangok, a népünnepélyeken folyt a bor, a nemesség módosabb és előkelőbb része pedig felöltötte a díszruháját, és lóra ült. A Bécs-Buda útvonalba eső megyék bandériumai kísérték, a távolabb fekvő vármegyéké pedig egymást váltva őrizték a koronázási ékszereket. „Azon pompát leírni lehetetlenség. Mert arra nagy könyvek kellenének. A koronát őrző bandériuminkat is le nem lehetne írni kevés szavakkal” – érzékeltette az évtized legolvasottabb magyar írója, *Dugonics András* az érzelmi élmény rendkívüliségét.

A gondosan szervezett öröm

A Bécsben megjelenő Hadi és más nevezetes történetek című hírlap már február 6-án közölte a korona Budára vitelének

menetrendjét, illetve a rendeletet, miszerint az útvonal által érintett megyék küldöttségeket küldjenek a fogadására. Hírül adta azt is a lap, hogy a királyi palota Szent Zsigmond kápolnájának jobb oldalán levő „kerek kápolnáskában” már készítik az őrzőhelyet. Ezt a mellékkápolnát másfél évtizeddel korábban a Raguzából (Dubrovnik) visszaszerzett Szent Jobb számára építették a barokk palota északi szárnyának zárt belső udvarán (a Mátyáskút szoborcsoportja mögötti tömbben).

A rendi állam jelképeit február 18-án indították útnak a Schatzkammerből. A menet három hat- és egy négylovas udvari hintóból állt. Az elsőben a magyar nemesi testőrség négy gárdistája utazott előőrsként. A második, a legdíszesebb jármű szállította a koronát és tartozékait rejtő ládát, két lovas testőr által közrefogva. A kincseket hátulról rendi főméltóságok – a két koronaőr: *Keglevich József* és

Nádasdy Mihály grófok –, valamint kormánytisztviselők – a bécsi Magyar Kancellária két titkára – tartotta szemmel. A menetet a két koronaőr „házi tisztjeinek” négylovas kocsija zárta.

Az út három napig tartott, az esemény-sor fénypontjának természetesen a február 21-i budai célba érést szánták. Tekintettel az elrendelés és a végrehajtás között rendelkezésre álló idő rövidségére – jó három hét – a hírközlés és utazás korabeli viszonyai között kényszerűen csak lokális jellegű lehetett az ünnepség. Mind az aktív szereplők, mind a közönség Pest-Buda, illetve az azt körülvevő Pest vármegye lakói közül kerültek ki.

A nagy nap: reggeltől estig

A több egykorú – egybehangzó – leírásból minden részlet aprólékosan rekonstruálható. Pest megye határától – a leányvári hídtól – a vármegye tisztviselői, nemesége és egyenruhás karhatalma alkották a korona egyre gyarapodó kíséretét. Szentendre és Óbuda lovasai már Pilisvörösváron csatlakoztak, de a menet a Buda határán álló Kerék vendégfogadótól – a mai Bécsi út – Vörösvári út találkozásától – vált igazán reprezentatívává. Itt állt az élre *Laczkovics György* másodalispán kilenc nemesből kísérvé, itt soroltak be Kecskemét, valamint a Jász és a Kiskun kerület lovasai, a vármegye hivatalos deputációjának hintói, valamint az önszorgalomból kivonult „magánzó” nemesek is.

Ez a néhány száz lovasból álló, tarka, lazan rendezett tömeg előjelezte a fő attrakció közeledtét. A korona közvetlen kíséretét a Kerék-fogadótól a legitimpozásabb egység, a díszes egyenruhában parádézó nádori bandérium alkotta, *Orczy László* báró parancsnoksága alatt. (Az elnevezés Pest vármegye nemesi felkelését takarta. Annak főispánja a mindenkori nádor, ám a hivatal ekkor jó ideje betöltetlen volt.)

A célhoz közeledve megjelent és egyre gyarapodott a polgári-városi elem is. Újlaknál csatlakozott a budai egyenruhás lovas polgárőrség, az „új kórháznál” – a Széna térnél állt „ős” János-kórháznál – a papnövendékek és a szerzetesrendek tagjai, majd a Várhegy kaptatóján a pesti egyetem és a budai főgimnázium diákjai. Négy óraker érkez a Bécsi kapuhoz: a várrakozó budai magisztrátus és választott polgárság (képviselőtestület) nevében a jegyző, *Balassy Ferenc* mondott latinul üdvözlő beszédet. A bástyákon megdördültek az ágyúk, a templomtornyokban zúgtak a harangok. A budai és a pesti

1. A Szent korona. 2. A királyi vár. 3. Vörös István, Pest-megye főszolgabírája, kilenc huszárral. 4. Szentendrei lovasság. 5. Óbudai lovasság. 6. Kecskeméti, kun- és jázsági nemesség. 7. Kramerlauf Ignác, a három budai lovas-század fő-strázsakapitánya. 8. Stankovics és Gumpinger hadnagyok. 9. A Pest-városi tanács hintaja. 10. Laczkovics, Pest-megye alispánja, hat nádori bandériummal. 11. Három kocsi vármegyei küldöttekkel. 12. Nem egyenruhás lovasság. 13. Hummel, vörösvári postamester, mint kurír. 14. Királyi postakocsi, a gárdistákkal. 15. Magyar kir. testőrök. 16. Udvari hintó a szent koronával. 17. Orczy László báró, a nemes nádori bandérium fővezérlő kapitánya. 18. Keglevich és Nádasdy grófok, koronaőrök. 19. Urasági hajdúk és lovászok. 20. A budai polgári lövők kompániája, Lechner M. vezetése alatt. 21. Tréger, a nem egyenruhás polgári kompánia főtisztje. 22. Kramerlauf József, a 2-ik kompánia főstrázsamestere. 23. A nyolc pesti polgári kompánia, Hülf főstrázsamester vezérlete alatt, a főtisztekkel. 24. A pesti egyetem s a budai gymnasium, címerével. 25. A szerzetes papság. 26. A pesti szeminárium növendékei. 27. A budai tanács. 28. Balássy főjegyző.

gyalogos polgárőrök a kaputól az Országház utcai Helytartótanácsig álltak sorfalat, majd előresiettek, hogy a Dísz téren, illetve a „fegyvertár piatzán” – a Szent György téren – díszleljenek.

Az előkelő – főleg főrangú – hölgyek és urak, a hercegprímással és az országbíróval az élen a palotában gyülekeztek. A korona előtt haladó több száz lovas megállás nélkül hagyta el a palota udvarát a Tabán felé az Új-kapun keresztül. A hatlovas udvari hintók megálltak a feljáratnál, a kiválasztott nemesek a nádori bandérium dízsorfalla előtt vitték fel a koronát tartalmazó ládát a nagyterembe. Itt vörös damasztal bevont emelvény várta a kincseket. Gróf *Zichy Károly* országbíró – nádor híján a legmagasabb méltóság – mondott beszédet, majd kinyitották a ládát, és az ablakból felmutatták a koronát az időközben az udvart megtöltő tömegnek. Az újra elzárt ékszereket az erre a célra készített kamrába helyezték, és a nemesség, a pest-budai polgárság, valamint a katonaság hármasa örgyűrűjére bízta.

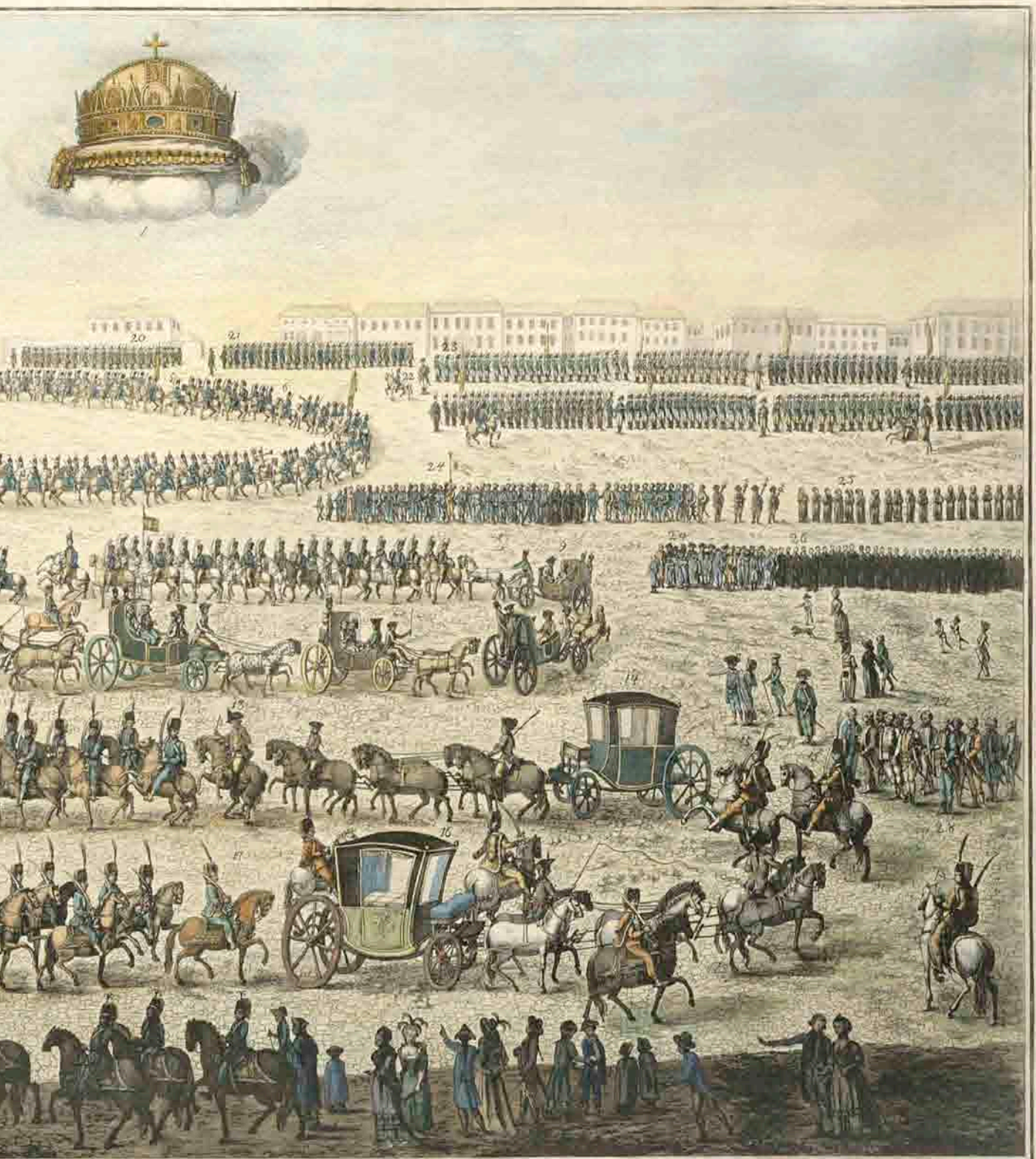
Este Buda összes ablaka gyertya- és lámpafényben ragyogott. *Zichy* országbíró díszvacsorát adott az előkelőségeknek, a városházánál pedig bort és kenyeret

A szentkorona királyi Magyar hordományában Pestbéli esküvőre méltó módon vidd. A kőszegi Dániel 21. 1800.

A királyi Magyar hordományában Pestbéli esküvőre méltó módon vidd. A kőszegi Dániel 21. 1800.

A királyi Magyar hordományában Pestbéli esküvőre méltó módon vidd. A kőszegi Dániel 21. 1800.

1. Die Kaiserliche
 2. Die Kaiserliche
 3. Die Kaiserliche
 4. Die Kaiserliche
 5. Die Kaiserliche
 6. Die Kaiserliche
 7. Die Kaiserliche
 8. Die Kaiserliche
 9. Die Kaiserliche
 10. Die Kaiserliche
 11. Die Kaiserliche
 12. Die Kaiserliche
 13. Die Kaiserliche
 14. Die Kaiserliche
 15. Die Kaiserliche
 16. Die Kaiserliche
 17. Die Kaiserliche
 18. Die Kaiserliche
 19. Die Kaiserliche
 20. Die Kaiserliche
 21. Die Kaiserliche
 22. Die Kaiserliche
 23. Die Kaiserliche
 24. Die Kaiserliche
 25. Die Kaiserliche
 26. Die Kaiserliche
 27. Die Kaiserliche
 28. Die Kaiserliche

Der kaiserliche Einzug mit der hochlöblichen hungarischen Reichskrone sollte am 27. Febr. 1792 in Wien, nach Wien überbracht, und
 gehalten werden.
 1. Generalmajor Anton
 2. Die Kaiserliche
 3. Major Johann Baptist
 4. Major Johann Baptist
 5. Major Johann Baptist
 6. Major Johann Baptist
 7. Major Johann Baptist
 8. Major Johann Baptist
 9. Major Johann Baptist
 10. Major Johann Baptist
 11. Major Johann Baptist
 12. Major Johann Baptist
 13. Major Johann Baptist
 14. Major Johann Baptist
 15. Major Johann Baptist
 16. Major Johann Baptist
 17. Major Johann Baptist
 18. Major Johann Baptist
 19. Major Johann Baptist
 20. Major Johann Baptist
 21. Major Johann Baptist
 22. Major Johann Baptist
 23. Major Johann Baptist
 24. Major Johann Baptist
 25. Major Johann Baptist
 26. Major Johann Baptist
 27. Major Johann Baptist
 28. Major Johann Baptist

osztottak. Nem csak budaiaknak, persze: a kíváncsiak egész nap tömegesen érkeztek Pestről. Mivel a hajóhidat télre mindig szétszedték, a hatalmas forgalmat csak az összes vízi jármű mozgósításával tudták lebonyolítani – ahogy a beszámolók hangsúlyozzák, egyetlen baleset nélkül...

A nagybeteg király nem érte meg a budai örömnepet: február 20-án reggel, 49 évesen hunyt el. Halálhíre valószínűleg csak 22-én érkezett Budára, ám ezt – az öröm egyetlen megnyilatkozásaitól tartva – egyelőre titokban tartották, így az esztergomi érsek az előzetes programnak megfelelően celebrálhatta a hálaadó misét a Nagyboldogasszony templomban.

Propaganda, üzlet és képírás

Tischler Antal színezett rézmetszete – amely a képalírás szerint *Franz Gelineck* rajza alapján készült – a koronavívó menet megérkezését ábrázolja a királyi palota előtt. A rajzrólól semmilyen adatot nem találtunk. Tischlert a Magyar életrajzi lexikon, illetve az őt szűkszavúan megemléző hazai nyomda-, könyv- és művészettörténeti munkák egri születésűnek mondják, aki 1781-ben szülővárosában, 1790 körül pedig Budán működött. Az online keresési lehetőségek használatával azonban kétségessé vált a furcsa biográfia, amely szerint „a 18. század legjobb magyar rézmetszője” mindössze egy évtizedig dolgozott volna. Valószínűbb, hogy Tischler Poroszországban született és – Antonként meg Antoniusként szignálva műveit – Berlinben kezdte pályáját a század közepén. Innen Drezdába, majd Bécsbe települt, s az 1780-as években került Magyarországra – vagy legalábbis kezdett ide dolgozni. Több, Egerben és Budán nyomtatott könyvet illusztrált – leghíresebb közülük *Dugonics András* Etelkája –, de fennmaradt számos portréja és néhány városképe is. Utolsó fellelt munkája az 1795-ben szerencsétlenül járt – tűzijáték-készítés közben felrobbant – *Sándor Lipót* főherceg nádor apotheózisa. Rézmetszeteit többnyire saját rajzai alapján készítette.

A korona Budára érkezését megörökítő metszete egyáltalán nem törekszik hitelességre: a helyszínt ismerők számára egyértelmű, hogy szemtanúnak ebben a látványban nem lehetett része. A „színpad” a Mária Terézia idején épült barokk palota nyugati oldala, azaz a mai orszlános udvar. Ha ezt a teret képzeletben kibővítjük a 19. század végi épületek – az OSZK, illetve a BTM nyugati szárnya –

telkével, akkor is lehetetlen ezt a tömeget ott elhelyezni. Az egykorú tudósításokból tudjuk, hogy az együtt, egyidejűleg ábrázolt szereplők jelentős része – a pesti és budai polgárorség, legalább ezer fő – nem is jutott el a palotáig, a korona előtt haladók pedig az Új-kapun át azonnal ki is vonultak innen. A képet a tudósításokkal összevetve inkább arról van szó, hogy a rajzoló az elbeszélte történetet sűrítette pillanatképpé.

A hatalmi reprezentáció ábrázolási hagyományai is magyaráznánk, hogy a képzőművész realista „riportkép” helyett miért sűrítette az eseményt vizuális fikcióba. Az eseménytípus – a politikai vagy egyházi hatalomban kisebb-nagyobb mértékben részesülő, illetve azt fenntartó emberek nagy csoportja felvonul a város kitüntetett, jelképi tartalmakban gazdag útvonalain – az ókortól létezett, gondolkunk a diadalmenetekre, kórmenetekre, hódoló menetekre. Az eseményt megörökítő ábrázolásokon kitüntetett jelentősége van a „monumentumoknak”, a nevezetes pontoknak. Ezek többnyire a hatalom székhelyei vagy szimbólumai, segítségükkel a művész néhány vonásba tudja sűríteni a várost. A királyi palota déli szárnyának tömege és a csillagvizsgáló tornyának vázlatos megjelenítése elegendő a néző „képbe kerüléséhez”.

A hatalmi reprezentációs események megörökítését gyakran propagandacélra szánták: a metszettől inkább a felvonulás

jelképes mondanivalójának érzékeltetését, mintsem az élmény visszaadását várták. Az ünnepségek képi ábrázolása már pusztán létezésével is azt sugallta, hogy az esemény „történelem”.

Akár üzleti, akár ideologikus szempontok voltak az elsődlegesek a megalkotásakor, a konstrukció kitűnően adja vissza az esemény – tágabban: a *II. József* halálát követő forrongás – hangulatát, mindennek előtt a felfokozott nemzeti érzelmeket és öntudatot. A végeláthatatlanul kigyózó menet, és a „hadrendben” álló csoportozatok a kimeríthetetlen erő, az egység és a méltóság benyomását közvetítik. A díszes hintók, az alig visszafogható páripák, a színes egyenruhák egy büszke, gazdag és erősen katonai jellegű nemzet képét sugallják – nyilván pontosan ez az önkép számíthatott keresletre.

A marketing szempontnak fontos szerepe lehetett abban is, hogy a művész a hitelesség rovására irreális méretű tömeget szorított be a kompozícióba. A potenciális vevőkör – nemesség és polgárság – széles szeptét tette személyesen érintetté ezzel a fogással: akik személyes emlékként nézhetek a képre. Mert ha névtelenül, arctalanul is, de benne tudhatták magukat, motiválttá válva a vásárlásra. Ezt a célt szolgálta a kép alatti, magyar és német nyelvű, számozott pontokba szedett „tárgymutató” is, a szereplők – egyének vagy testületek – igen részletes felsorolása. ●

Egy érdekes párhuzam: az alsó-ausztriai rendek hódoló menete másfél hónappal később a bécsi Grabenen az új uralkodó, *II. Lipót* előtt

TÁRGYESET

A kép szobám falán

Buza Péter

Arról nem tud közelebbit dr. Rácz Dánielné, hogy ükapja, Herrich Károly milyen körülmények között kérte meg ükanyja, a szépséges Deák Szidónia kezét. De magában a nagycsaládban fennmaradt a különös kottájú esemény emléke. A Tisza szabályozását irányító magas rangú kultúrmérnök nem a maga nevében kopogtatott be a tizenhét éves kisasszony atyjaurához meg a menyasszonyjelölt-höz. Egy fiatal kollégája nevében járt el. De fordult a kocka. S milyen szerencse! Ha az eredeti forgatókönyv szerint zajlanak az események, sohasem találkozhatunk volna a táblabíró világ magyar művészetének egyik legszebb portréjával.

fotó: Sebestyén László

Deák Ignácék – feleségével és Szidóniával, hárman – a Lánchíd palotájában laktak. A Fő utca kapujában. Amikor a sorsdöntő leánykérésre sor került, a (mostoha)apa a Lánchíd Társaság könyvelőjeként dolgozott ugyanitt. Herrich Károly pedig, aki Szidit fiatal kollégája nevében megkérte, a szomszédban, az Alagút Társaság elnökeként volt gyakori látogató Budának ezen a pontján. De hogy ki volt a megbízó, nem tudjuk. Reméljük végül ő is megnősült, s talán máig élnek leszármazottai a modern Pest-Budán. A mi történetünknek most már örökre névtelen epizód szereplője marad.

Györgyi Gézáné írta meg a különös leánykérés jelenetét Bókay Árpádra hivatkozva az Új Művészet 1992. évi 6. számában (a cikk címe: Ki volt Deák Szidónia?). Herrich nem csak az apát, évek óta barátját, de a leányt is megkérdezte: hozzámenne-e ahhoz a bizonyos fiatalemberhez. – Túl fiatal vagyok még! – szabadkozott a kisasszony. – És ha én kérném? – kérdezett mást a kérésre kérő. – Azt már meggondolnám... – válaszolta pirulva a leányka.

Néhány hónappal később meg is tartották az esküvőt.

Két esküvő Budán

Györgyiné úgy keveredik bele a történetbe, hogy férje nagypapjának, a festőnek, Györgyi (Giergl) Alajosnak a legszebb portréit, azok születéstörténetét próbálta kinyomozni, s jutott el így a Bókay családhoz. Konkrétan az akkori legidősebb nemzedéket képviselő Bókay Árpádhoz (az első Bókay Árpád unokája), akinek egyik ősanyja Deák Szidónia volt. Akár csak dr. Rácz Dánielnének.

Hogy Ráczné Jobbágyi Mária, a nyugalmazott gyógyszerész, noha nagy becsben tartja, őrzi és büszkén vallja a magáénak a remekmű másolatát, miért csak az idézett Új Művészet közleményből tudja, amit most már mi is tudunk? Annak sajnálatosan szokásos oka van. Deák Szidónia és Herrich Károly leányát, Herrich Szidóniát a dinasztiaalapító Bókai János Árpád nevű fia (1856–1919) vette feleségül 1884-ben. A família ezen ágának irat- és fotóhágyatékat az ő egyik leszármazottja gondozta, aki idővel elvált a feleségétől, és minden családi dokumentumát ott hagyta régi otthonában. Már ő sem él, s lehet, hogy az asszony sem. Ami biztos: a hagyatékának ez a része már évtizedekkel ezelőtt örökre hozzáférhetetlenné vált.

Negyvenhárom éves 1861-ben Herrich Károly, a kultúrmérnöki tudomány és

gyakorlat egyik legnagyobb 19. századi ásza. Negyvenhárom éves az apósa, Deák Ignác is. Mindketten ebben az esztendőben vezetik oltár elé a maguk menyaszonyát. A Lánchíd Társaság könyvelő-

Faller Szidónia

je Witt Leopoldné Faller Szidóniát veszi nőül, adoptálva egyszersmind nagylányát, addig Witt, akkortól Deák Szidóniát, aki ekkor tizennyolc éves.

Faller Szidóniát – a családi emlékezet így tudja – mint Pozsonyból Budára költözött özvegyasszonyt vezették oltárhoz. (A Deákok családi sírboltjának táblafelirata szerint – Fiumei úti temető – ötvenegy évesen, 1868-ban hunyt el.) Csakhogy semmiféle adat nem támasztja alá, hogy Deáknak hét éven át hitvese annak a bizonyos Witt Leopoldnak az özvegye lett volna. A vonatkozó adatbázisok ismernek egy ilyen nevű zeneszerző-karmestert és opera-színházigazgatót: Leopold Friedrich Wittet (1811, Königsberg –1890, Kiel), akít a famíliában Deák Szidónia vér szerinti apjaként neveznek meg. Házasságban született a leány? Nem tudjuk. Ennek a Wittnek volt özvegye Faller Szidónia? Biztosan nem.

Azt is csak a hagyomány állítja, hogy a későbbi Deák Szidi édesanyja Pozsonyban volt színésznő az 1840-es években. Ennek sincs nyoma a mosoni színjátszás történetében.

Deyakék Szlovéniából

Mikor Györgyi Gézáné nekifutott a Giergl-kutatásnak (hagyatéka e tárgyban két publikáció, az egyik az Új Művészet már

említett közleménye, a másik a világhálón érhető el: a Magyar Történelmi Társulat 1991. évi pályázatán különdíjat nyert dr. Györgyi Gézáné Zámor Magda (1907–1994) családtörténeti munkája, arra is

Herrich és ifjú arája

megpróbált választ keresni: rokonságban állott-e egymással Deák Ferenc és Deák Szidónia. Nem csak a névazonosság miatt gondolt erre, de azért is, mert a Deák-

Deákek családi kriptája

portré, épp úgy, mint Szidóniáé, az 1860-as évek legelején készült. Nem sikerült pontra cserélnie a kérdőjelét.

Deák Ignác Mária nevű húga egy bizonyos Hartmann hajóskapitány neje volt.

Dédunokáját, az azóta elhunyt Koltai Andorné Groffits Máriát bő egy évtizede sikerült kifaggatnom családjá eredetéről. Herrich Károly nyomában jártam akkor, aki nem csak mint Tisza-szabályozó, de mint Pestszentlőrinc és Kispest területének parcellázó földbirtokosa is jelen van a helytörténeti irodalomban. (Lásd BUDAPEST 2004/3. szám). Irataiból derült ki: Deák Ignác és a Haza Bölcsé esetében nincs szó rokonságról.

A Debrecenbe beköltöző ős, Anton Deyak Niedergereuthban született (ma Dolenz-Lazi, Szlovénia). Gyermekei már Deák néven alapítottak egzisztenciát Magyarországon. József például dohánykereskedő lett. Akkor ment tönkre, amikor a 19. század közepén megalakult a Nemzeti Dohánybolt Hálózat (bocsánat: az állam monopolizálta a dohánykereskedelmet). Budára költözve az Adriatica Biztosító Társaságnál vállalt hivatalt. Deák Antal, Ignác egy másik testvére pedig ügyvédként működött a fővárosban. (Ő halt meg legkorábban mindük közül, ezért áll az első helyen a neve a Fiumei úti temető falmenti kriptasorában a családi sír tábláján.)

Györgyi Alajos (aki Giergl nevét 1859-ben magyarosította), már korábról jó barátságban volt Herrich Károllyal. Az ő kedvéért-kérésére festette meg az ifjú araportróját meg édesanyját, ahogy a barát-

ját is. Sokáig ott függött mind a három abban a villában, amelyet az 1870-es évek elején még Herrich épített, s amit aztán leánya, Herrich Szidónia azaz Bókay Árpádné örökölt meg (ezért aztán Bókay-villának

ismerik Lőrincen), és amelyben a család élt nyaranta, egészen az államosításig, amikor nagy kertes úttörőház lett belőle.

Hogy ez utóbb említett két festményről is közreadhatunk egy-egy reprodukciót, az *Lindner Magdolna* művészettörténésznek köszönhető. 1984-ben Györgyi Gézáné kérésére a harmadik Bókay Arpádék rózsadombi lakásán lefotografálta őket. De mire néhány évvel később megfelelő felszereléssel visszamehetett volna, Árpád már nem élt, özvegye pedig kiköltözött leányaikhoz Párizsba. Magával vitte az ősök képeit is. Azóta ő is meghalt, a család tudomása szerint *Bókay Katinál* függnek a falon, valahol Amerikában. Van (volt) itt (ott) egy, a tárgyunkhoz szorosan kapcsolódó másik olajkép is. 1870 körül *Than Mór* lefestette az akkor már híresen-szépnek a képen se látszó Deák (Witt) Szidóniát azaz Herrich Károlynét is.

Az igazi az igazi...

A művészettörténet berkeiben csak bő háromnegyed évszázada számon tartott híres portrét – Györgyi festményét Szidóniáról – a harmincas évek közepéig a család birtokolta. Lőrincről a jeles műgyűjtő *Túroczai Sándor* vásárolta meg. 1938-ban lesz a Fővárosi Képtár kiállítási darabja. Györgyi Gézáné idézi *Kopp Jenőné* történetét egy jelenetről, amelynek *Kopp Jenő*, az emlékező férje, a

Herrich Károly és anyósa Györgyi Alajos baráti szívességből készített festményein

képtár akkori igazgatója volt a tanúja, sőt szereplője: „Mikor a Szidónia portré a Fővárosi Képtárba került, egy nagyon idős hölgy állt meg a kép előtt és könnyezett. Az igazgató tapintatosan megkérdezte, segíthetek valamit? – Köszönöm, csak azért érzékenyültem el annyira, mert itt láttam viszont édesanyám arcképét, amit az örökösök eladtak.”

Than Mór ilyennek látta a négygyermekes Deák Szidóniát

Herrich Szidónia 1863-ban született (és 1947-ben halt meg). Különös fénytörést ad a fenti mondatoknak, hogy a Bókay családban tartja magát a meggyőződés: Györgyi Alajos remekét éppen ő maga, Szidi mama adta el annak idején, nem pedig a megfeddett „örökösök”. Létezik továbbá egy olyan változata is az adásvétel történetének, hogy a család másolatot készített a festményről, s azt adták el a műgyűjtőnek. Az „igazi” ott maradt a lőrinci villában. Ráczi Dánielné maga meséli el ezt a történetet, hozzátéve: Szidi mama halála után Herrich Szidónia

Bókay Judit nevű leányának a férje, *Verebély László* megvizsgáltatta szakértővel az akkor még Lőrincen függő portrét, és a művészettörténész megállapította: az a másolat. Hogy mi történt ezzel a példánnyal később? Nem tudjuk.

Kopp fedezte fel a magyar pikúra talán legszebb biedermeier portróját a közön-

Szidónia húga, Herrich Melánia életvonala az Eleőd családban folytatódik. Az ismeretlen festő művét az ösanyáról Eleőd Ákos családja őrzi

ség számára. 1942-ben publikálta a képet először a szaksajtóban. Később a Magyar Szépművészeti Múzeum gyűjteményébe került, onnan pedig az 1957-ben megalakult Magyar Nemzeti Galériába. 1967-ben bélyeg készült róla, aztán képeslap. Reprodukcióját rendszeresen beválogatták reprezentatív összeállításokba. Sztárja lett a magyar portréfestészetnek.

És – hogy visszaérkezzünk Ráczi Dánielné nappalijába – készült a Galéria eredetijéről még egy másolat. (Pontosabban ez az egy biztos, hogy elkészült). Lakása főhe-

Bókayné Herrich Szidónia

lyén hirdeti az ükunoka hűségét, tiszteletét. Bizonyos *Ságody Ambro* festette meg, aki dr. Ráczi Dániel jóbarátja, a Bókayaknak is távoli rokona volt. Szakmájára nézve kelme-festő, s mellette szorgos amatőr. Úgy is, mint a xilofon rendszeres megszólaltatója, és úgy is, mint az ecset szintén rendszeres nem-hivatásos mestere. ●

Simplicissimus Budapestje*

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Először a Várbazárban

Simplicissimust egy remekbe szabott könyv bemutatójára kérték fel decemberben, az Ybl év záróeseményén. Ezt értelemszerűen a Várbazárban rendezték. A résztvevők közül sokan most jártak először a (többször) újra nyitott épületben. Mindenki elképedt a régi és az új makulátlan összeillesztésén, az automatikusan nyíló-záródó színházteremajtókon, a Buda történetéből vett fontosabb évszámok négy nyelvű magyarázatain (a véceajtókon), a büfé mennyezetéről lelógó világítótesteken, a bécsi színvonalú technikai felszerelésen és asszisztencián – azon, hogy minden, de minden működött.

Csak eljövételkor suhant át néhányak fejében a kérdés: mire ez a hatalmas beruházás? Mi lesz az átalakítható, többcélú teremben, ha majd a Nemzeti Táncszínház új otthona elkészül a Millenárison? Ausztriában ilyen sohasem fordulhatna elő: először vágnak, aztán mérnek, most a pozitív tartományokra értve ezt az ősi, a magyar bajok leírására született szállóigét... Végül is a Millenáris ezredfordulós kalandja is egy ilyen sztori volt: létrejött egy tetszetős, urbanisztikai szempontból újszerű, a nemzetközi szakajtó által mennybe menesztett komplexum, amelyet mindössze egy félsikerű ideiglenes kiállítás legitímált. Aztán több mint tíz év hányódás következett. Gyakran változott a gazda is (minisztériumról minisztériumra hányódott a cég.) Most több mint tíz év múlva, végre felbukkant egy értelmes cél. Oka: a miniszterelnökség a színház régi helyére akar költözni.

Volt-e értelme az Ybl évnek?

Hogy általában van-e értelme az állami emlékéveknek, a kérdésre nem adható egyértelmű válasz. József Attila, Bartók esetében nyilván van, Gárdonyi, Csók István esetében aligha. (A kiváló festőnek idén van az emlékéve. Tetszett már hallani róla?) A kulcs az, hogy nem kell minden évben feltétlenül ilyesmit rendezni.

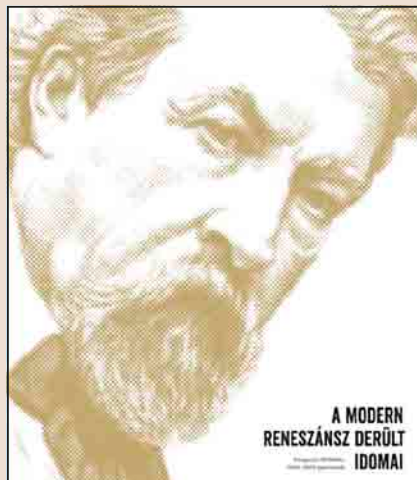
Az Ybl emlékévként – különösen, hogy kiegészítették az „építészet éve” kódnevű eddig nemigen ismert típusú programsorozattal – mindenképpen volt értelme. Az ebből az alkalomból megnyíló különböző pénzforrások sok jó mechanizmust olajoztak meg. Rendeztek komoly konferenciát, megjelent

egy sor könyv, megszámlálhatatlan nyilvános eseményt, ismertető sétát rendeztek. Voltak például lelkes szakújságírók, akik beutazták a történelmi Magyarországot, és rögzítették a nagy mester épületeinek mai állapotát, a kastélyoktól a magtárakig.

Hogy mindez lehetséges volt, ehhez az is kellett, hogy az Ybl tervhagyaték digitalizálása már évekkel ezelőtt befejeződött – volt mire építeni. Sőt, az interneten szabadon hozzáférhető. A tervlapok képehez mellékelik a leírást, hivatkozásokkal együtt.

És ha minden igaz, akkor Budapest Főváros levéltára gondozásában nemsokára elkezdődik az Ybl internetes archívum építése, a csodálatosan tartalmas és könnyen kezelhető Lajta Archívum mintájára.

Vagyis a címben feltett kérdésre egyértelmű igen a válasz.

Egy remekbe szabott, időre elkészült Ybl könyv hányatott sorsa

Régi, bevált bölcsesség, hogy „a határidő a legjobb műzsa”. Az Ybl emlékévként nyitó eseménye is volt, erre készült el A modern reneszánsz derült idomai – Válogatás Ybl Miklós (1814–1891) műveiből című gyönyörű album – afféle ízelítő a mester munkásságából. A kötet címe Ybl közeli munkatársa, Ney Béla egyik cikkéből származik. A szerző a 19. századi, vagyis az akkori „kortárs reneszánsz építészet” derűs formáiról beszélt. Ezt hívjuk ma neoreneszánsznak.

Ez egy különleges műgonddal, a közhelyeket mesze elkerülő tervezői hozzáállással

(papírkötés, mázolatlan papír) kinyomtatott újszerű ismeretterjesztő könyv a legismertebb magyar építészről. A vállalkozás motorja Hidvégi Violetta, Budapest Főváros Levéltára főlevéltárosa és Ritoók Pál, az Építészeti Múzeum gyűjteményvezetője voltak, ők írták és szerkesztették a könyvet. De hadd soroljuk fel itt a többi szerzőt is: Galamb Zsuzsanna, Juhász Veronika, Kemény Mária, Krähling János, Marótzky Kata, Vasáros Zsolt. És a fotográfusokat is: Alapfy László, Bujnovszky Tamás, Graylhofer-Kovács Gábor, Hajdú József, László János, Sebestyén László, Szentiváni János, Szőnyi István.

A szerkesztés legjobb ötlete, hogy nem időrendben, hanem épülettípusok szerint sorolja be rendszerébe a műveket. Bemutatói eszköze pedig szöveg, tervtári részlet, régi új fotó. Olyan érzés lapozgatni, mintha mi magunk tartanánk a kezünkben a régi terveket. (Amire gondolom a digitalizálás óta nincsen módja senkinek a levéltárosokon kívül – nagyon helyesen.)

Vannak aztán isteni légifelveleek (A Civertan cég jóvoltából, remélhetően adományképpen.) És van néhány elretentő mai állapotfelvétel. Felhívás cselekvésre. És vannak már elpusztult (vagy eleve ideiglenes használatra szánt) épületek. Szóval teljes körű az ismertetés. De mindenből csak ízelítő.

A szövegek a legjobb ismeretterjesztő stílusban íródtak. Erre csak a téma legjobb szakemberei képesek. Érezni, hogy minden mondatuk mögött legalább tíz másik bújuk meg. De azok már nem fértek bele ebbe a könyvbe. Hogy lehet hányatott sorsú egy ilyen nagyszerű könyv, amely példás tartalommal, pompás kiállításban határidőre elkészült?! – értetlenkedik nyilván minden BUDAPEST-olvasó.

Hát úgy, hogy az emlékévként nyitására készült el, de a könyvbemutató, hogy hogy nem, az emlékévként zárására csúszott. Akkor is egy szekciótérben, egy tucat ember előtt, miközben a vendégek túlnyomó többsége a nagyteremben tartózkodott. De nem is ez a fő baj. Hanem hogy mindvégig nem volt kapható a boltokban. (Kivétel: a Budapest Főváros Levéltára, illetve egyes események.)

Ahogy a könyvbemutatót is elhangzott mint szerény javaslat, a megmaradt példányokat szét kellene osztani a könyvtárak között. És ha már nem marad példány, akkor ingyenesen letölthetővé kellene tenni. Így lehetne a könyv az utolsóból az első.

*Mottó: „Nekem mondd, pestinek, hogy füle van a tepsinek?” – XX. század végi mondás

fotó: Simplicissimus

Jól védelt fotósbolt a Népszínház utca és a „Pápatér” sarkán (tetszetek hallani már, hogy a kalauz így mondja be a megállót?) A kirakatban két erős márkanév: Fujifilm és Fortepan. Lám: a Fortepan erre is jó: a kisiparos a fotóportálnak a környékről készített képeivel hirdeti magát.

Változások a Központi Szabó Ervin Könyvtár háza táján

Mostanában megint többet járok kölcsönözni ebbe a nagyszerű könyvtárba, amely a rendszerváltás utáni Budapest egyik igen jó közberuházása volt (a nagy bővítésre gondolok, a hatalmas szabadpolc-rendszerre, a palotaszárny két udvarának lefedésére.) Egyáltalán, hogy nem épített vadonatúj könyvtárat a város, pedig száz éve tervezték. (Valaha volt nagy pályázat a Tisza Kálmán – Köztársaság – II. János Pál pápa térre is.) Lassan megszoktam, hogy automata veszi vissza a könyveket, megértettem, hogy az összes könyvet egyszerre olvassa be, türelmesen elmagyarázom a rendszert a vele újonnan ismerkedőknek (sajnos mindig éppen előttem állnak – igaz, ha nem így lenne, nem léphetnék fel mint nagy pedagógus.) Rég megszoktam a szekrényeket, igaz, hogy egy ideig görcsöltem, hogy elfelejtem – nem a kódszámot, hanem hogy melyik szekrénybe raktam a cuccomat.

Egy-két éve aztán ebben is nagy segítségemre kezdett lenni a könyvtár. Egy kis műanyag tokot ragasztottak a szekrények

belsejébe, amiből el lehet venni egy cetlit, amire a szekrény száma van nyomtatva.

Na most nem fogják elhinni, mit láttam egy nap, amikor szombaton zárásig maradtam (ami sajnos 4 óraker van, nem a szokásos 8-kor.) Hogy a földön szétszórva hevert két tucatnyi szám.

Mi lesz ebből az országból, ha a többségében fiatal, kiemelkedően értelmes (hiszen könyvet olvasó) ember nem tartja természetesnek, hogy a cetliket vissza kell dugni a tokba, hogy majd másnak is jusson belőle! (Talán ki kellene írni, hogy „Ne dobd el a cédulát, tedd vissza a helyére!”)

Lehet, hogy az lenne a megoldás, ha megszüntetnék a cetlirendszert. Ezt kellene odaírni: „Fényképezd le a szekrényt, ha biztosan nem akarod elfelejteni, melyik a tiéd.” Ezt a módszert Simplicissimustól tanultam. Amíg volt autója, a mélygarázsokban mindig lefényképezte, hol tette le.

Újabb jelentés a Belvárosi piacról

Egy tavalyi számban arról tépelődtem a Belvárosi piac átépítése kapcsán, hogy beválthat-e a számítás: vissza lehet-e csábíta-

ni az őstermelőket a frissen, nyolc pavilon lebontásával létrehozott standokra. Nos: egy év megfigyelései alapján kijelenthetem: nem lehet. A standoknál csak elvétve dolgoznak árusok, azok is elterpeszkednek, mintha próbálnának többnek látszani. A kínálat szánalmas.

És most egy megdöbbenő dolog jutott tudomásomra, nem is tartom meg magamnak. Egy barátom megbízható forrásából azt hallotta, hogy a kevés „őstermelő” egyike a piacon áruló más árusok portékáját árulja! Ógyes, szokták pestiesen mondani. Vagy inkább: röhejes.

Erről *Deutsch* úr, az Ecseri egyik nyolcvanas évekbeli őskövülete jut eszembe, aki a piac közepső, fedett boltjában árult, de eladni sohasem láttam, venni annál többször. Egy nap aztán felfedeztem egy Haris közbeli kis boltban – az is az övé volt. A pénz, mint közlekedő edény! – gondoltam.

De a Hold utcai példa még ennél is jobb. Nem kell bajlódni az áru fáradtságos szállításával. Színtisztán megmutatja, mi történik előbb-utóbb, ha a szabad piacba belepiskálnak.

LIGET PÁLYÁZAT

Minimalista kapuház, fekete-fehér kockák, felhő a fák között

Somogyi Krisztina

2014. december 19-én eredményt hirdettek a városligeti múzeumnegyed nemzetközi építészeti pályázatán. A szakmai zsűri egy francia, egy magyar és egy japán építésiroda munkáját választotta ki. Talán a Pécs 2010 rendezvénysorozat pályázatainak nehézségeiből okulva, talán a szervezők szakmai tudásából következően, de végre lezajlott egy professzionális pályázat. Comme il faut. És mégsem teljes az öröm. Nemcsak a laikusok, az építész szakma is megosztott a végeredményről. Sokan az alapvetés elhibázottsága miatt lázonganak, mások számára a kiválasztott tervek építészeti minősége megkérdőjelezhető. A zsűrizésről az egyik magyar tagot, Perényi Tamás Ybl-díjas építészt, a BME Lakóépülettervezési Tanszékének vezetőjét kérdeztük.

– *Miért vállalta a munkát a bírálóbizottságban?*

– *Rostás Zoltán* egyetemi kollégám kért fel, ő egyben a Városliget Zrt. stratégiai igazgatója is. Nem volt könnyű döntés, mert minden magyar építész vívódik azon, hogy elfogadható-e ez az elképzelés a Városligetben. Személyes indokaim a Nemzeti Színház épületéhez kapcsolhatók, úgy gondolom, hogy mi, építészek nem tettük jól, hogy kiszálltunk az akkori helyzetből, nem küzdöttünk elég kitartóan és okosan, hogy az az épület ne valósuljon meg. Ha

ma adottság egy erős kormányzati szándék, de érzékelhető, hogy a folyamat nagyon tisztán akarják végigvinni, akkor az építészek nem tehetik meg, hogy szakmai tudásukkal nem segítenek.

– *Mit lehetett kiolvasni a zsűri összetételéből?*

– Amikor egy építész a pályázati részvételen gondolkodik, elsőként megnézi a címet, azaz eldönti, hogy a feladat szimpatikus-e, majd elolvassa a zsűri névsorát, tehát mérlegeli, hogy a szakmai vélemények

elfogadhatók-e a számára, végül jön a díjazás mértéke. A szakmai kompetencia szempontjából egészen különleges tudású embereket sikerült megnyerniük a bírálatra külföldről is. A Louvre volt és a holland Rijksmuseum jelenlegi igazgatója, fenntarthatósági kérdésekben jártas építész és az UIA jelöltje, *Juhani Katainen* finn építész komoly felkészültséggel vitakoztak a tervekről. Nagyon lelkes munkát végzett a Financial Times építészkritikusa *Edwin Heathcote*, aki magyar származású. *Martha Thorne* nagy név, mivel a Pritzker-díjnak ő az ügyvezetője, így tevékenységéből adódóan a világ építészetének legjavát közelről ismeri. A nevekből érzékelhető volt, hogy nemzetközi színvonalú, ikonikus épületek tervezését remélte a kiíró.

– *Az első fordulóra 470 pályamű érkezett be, a második fordulóra 17 jutott tovább. A nyertesek ismeretében mondható, hogy valóban nemzetközi mezőny volt. Hogyan lehetett ezt a nagy mennyiséget kezelni, egy heterogén zsűrinek egyezsége jutni?*

Összefüggések a Városligeti fasor felől nézve: Fotó Múzeum, emlékmű és Építészeti Múzeum

Az oldalt szerkesztette a Budapesti Építész Kamara

A Fotó és Építészeti múzeumok nyertes tervét a Középülettervező Zrt. készítette

– Heteken át nézegettük elektronikusan az anyagokat, így készültünk a személyes zsűrizésre, ami nagyon koncentráltan, nagyon feszes tempóban ment. Első körben minden helyszínre hat nyertest kívántunk továbbjuttatni, de a Nemzeti Galéria esetében egyetlen igazán izgalmas elképzelés sem volt, és csak négy jót találtunk. Ez volt a legnagyobb és legbonyolultabb épület, a helyszín sem volt jól megválasztva. Nem is lett sikeres a pályázat. A munkánkat széles külső szakértői kör támogatta. Öt meghirdetett szempont volt: az építészeti műalkotás és a Ligethez való kapcsolódás minőségén túl a szakértők a múzeumtechnológia, a fenntarthatóság és a költség paramétereit pontosították, százalékká fordították át. Ezeket a pályaművekhez csatolva megkaptuk, a második fordulóban az elemzők maguk olvasták fel azokat. A múzeumtechnológiai szempontok fontosságát szeretném itt aláhúzni, a sikeres működés szempontjából ez a legalapvetőbb.

– *A pályaművek ismeretében marad az emberben hiányérzet. Összességében kevés volt az igazán érdekes építészeti felvetés. Mi lehet ennek az oka?*

– Sokat gondolkodom azon, hogy miért nem voltak átütő érdekességű tervek? Nem látom az okát. Azt ugyan tudom, hogy több nagy európai iroda is tapogatózott, egy esetleges tervezéshez magyar partnert keresett, de végül elutasításra talált; számos magyar kolléga ugyanis elvi okból nemet mondott a megkeresésre. Ennek híre megy. A helyi építészek véleménye számít, a pályázók számára egy ma-

gyar NEM elbizonytalanító. Ugyanakkor ennek ellentmond, hogy *Fujimoto*, a Zene pavilon nyertese a kortárs építészeti szcéna különlegesen izgalmas alkotója.

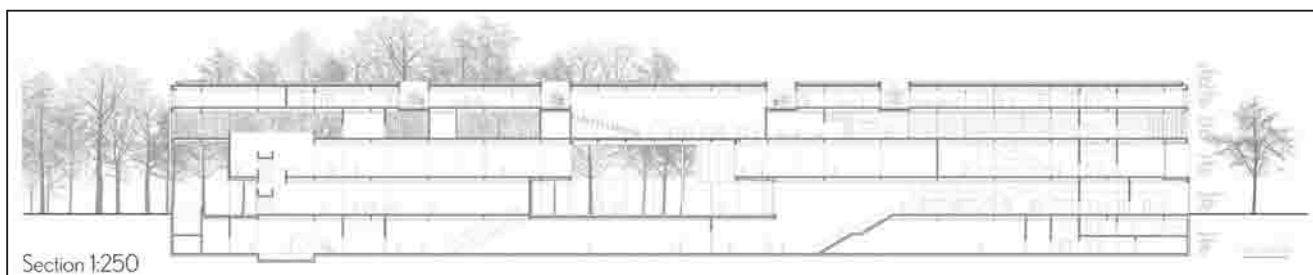
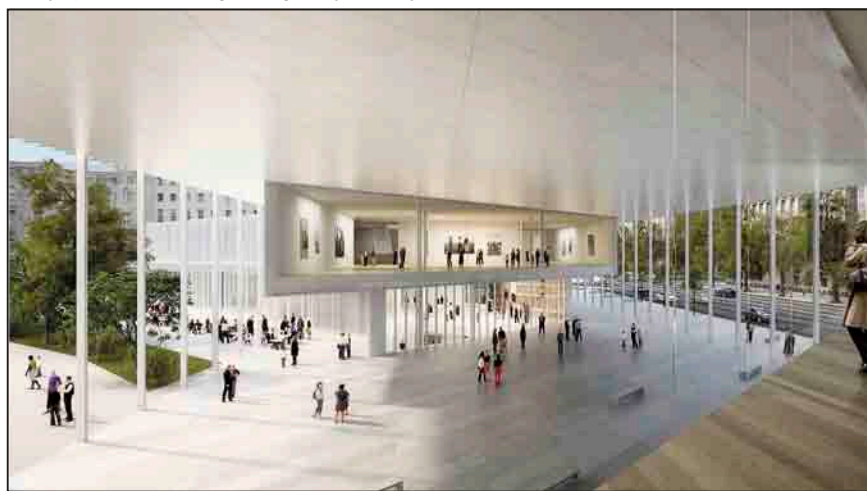
– *Miért lett olyan sok doboz-szerű építészeti elképzelés? A kompaktság a fenntarthatóság szempontjából előnyös, ez lehet az oka?*

– A kompaktság valóban fontos szempont, de szerintem azért, mert a pályázók – még akik a Dózsa György út lebetonozott plac-cára építettek is – érezték, hogy nagyon csínján kell bánni a terület-felhasználással. Az épületen kívül eső rész zöldesíthető, fásítható: ez ma érték.

– *A Fotó Múzeum Budapest és Magyar Építészeti Múzeum számára együtt kiírt pályázatot a Középülettervező Zrt. nyerte két hasonló formájú, de igen különböző habitusú kubussal. Jin-Jangként, a bécsi Leopold Museum és MUMOK ikertestvéreként, de unalmas kockaként is emlegetik.*

– Érdekes az építészeti forma kérdése. Sokan hiányolják, hogy miért nem ikonikus épületek valósulnak meg közpénzből? A zsűri is az ikonikus épületek között keresték elsőként. Mi magunk lepödtünk meg a legjobban, hogy a formai értelemben kü-

A Néprajzi Múzeum átenged magán a park irányába (Valet de Martinis DIID Architectes)

lönleges felvetéseket mennyi hiba és probléma terhelt. A nyertes terv visszafogottabb, talán nehezebben megszerethető, de értékeit egyre erősebben láttuk. Ebben egyetlen érték volt közöttünk. Valóban zártak ezek a házak, a laikusok biztos mondják majd, még két kocka épül a városban, de belül hihetetlenül elegáns, vonzó és nagyon jól használható világgal fognak találkozni. A kiírásból adódóan szimmetrikus helyzet alakult ki az emlékmű két oldalán, a hely egy tengely lezárásaként értelmeződik. Ezért szinte mindenki szimmetrikus elképzelést dolgozott ki, a továbbjutottak is kifejezetten két hasonló épületben gondolkodtak. A nyertes terv nagy előnye, hogy a bőrében, külső felületében markánsan különbözik a két oldal. Volt persze vita is a zsűriben: itt kell hogy szóljak egy másik izgalmas tervről, amely sokáig esélyes volt. Látványos, igen szép hullámfelülettel összefogott, egyszintes épületek sorát javasolta az egyik pályázó (a japán UAO Ltd. terve), a Városligetet kevésbé zárta le, a fák az épület mögött jól látszottak. A hullám nagyon erős építészeti karakter. Vonzó. Ugyanakkor nagy ára volt ennek, így hatalmas plusz területeket foglalt volna el, húsz méterrel túlnyúlt az épület a Múcsarnok irányába, kilépett a tervezési területről. A műszaki tartalmakkal kapcsolatban is sok kidolgozatlan megoldást találtunk, ezt a második fordulóra sem oldotta meg a pályázó. Egy hártványkony betonfelületű fűdémszerkezet mellett felkészültebben, meggyőzőbben lett volna szükséges érvelni.

– *Milyen lesz a nyertes két kubusa?*

– Beton és beton között hatalmas különbség van, a Rudas fürdő új épületszárnyán megfigyelhető, hogy mennyire eleven és

Pillérsorok és átlátások: park és város találkozási pontja az Ajtósi-Dózsa György út sarkán

sokfajta módon használható ez az anyag. Az Ötvenhatosok terén kissé egymás felé forduló két épület egyforma méretű, formájú és szerkezetű: duplahéjas külső burkolat borítja, a két réteg között lépcső. A Fotó Múzeum felülete azonban üveg, amelyen ledes technológiával fotográfiaik jeleníthetők meg, az Építészeti Múzeum pedig tömör beton, amelynek felülete egyedi, rajzos kompozíciót sejtet. A felületi jelek elhelyezése számomra még nem meggyőző. A házak időállósága fontos. A jeleknek, direkt jelentéseknek gyors a kulturális értelemben vett avulási ideje. Ezt a rajzos karaktert ma nagyon szeretjük, de van bennem bizonytalanság, hogy meddig. Párhuzamba állítva a bécsi MQ fekete-fehér két kockájával, azokat semleges kőburkolat fedi, és esztétikai időállóságukhoz nem férhet kétség.

– *Meglepetés volt, hogy magyar pályázó, a KÖZTI nyert?*

– Nagyon örültem neki. Nem tudtuk, hogy melyik terv mögött ki áll, az eredményhirdetésre érkezve találkoztam Tima Zoltánnal, köszöntöttük is egymást, de sem ő, sem én nem tudtam, hogy ők veszik majd

át pár perccel később az első díjat. Ezen a pályázaton semmi sem szivárgott ki. Tényleg semmi. Nagyon jó volt végigélni egy ennyire tiszta, csak szakmai szempontok szerint végigvitt pályázatot.

– *Maradjunk a Dózsa György úton, és beszéljünk az Ajtósi Diósról sor sarkán lévő Néprajzi Múzeumról. Mik voltak a zsűrizés során a legfontosabb szempontok?*

– A sarokpont okozta a legnagyobb problémát. A városrendezési pályázat lezárása után is maradtak (joggal) kritikus hangok a helyszínnel kapcsolatban. Marginális helyzetbe kerül a Néprajzi Múzeum – érveltek –, ennek a helyzetnek alig van jó megoldása. A szemben lévő házak egy városrendezési struktúrájának a részei, míg ez a hely a zöld-szövet része. A zsűriben is kerestük a kapcsolódási lehetőséget, végül a Múcsarnoktól induló új lineáris rend részeként képeltük el, azaz nem szoliter épületként. Mivel minimális volt az esélye annak, hogy továbbjutó építés a két múzeumi helyszínről együtt gondolkodhatott, ezért a zsűrire hárult a feladat, hogy a gondolati kapcsolatot megteremtse. A francia Valet de Martinis DIID Architectes tervének erénye, hogy semleges építészeti karakterével normális egységet alkot a Dózsa György út múzeumaival és a túloldalon lévő volt MÉMOSZ székházzal is, ami a második világháború utáni magyar építészet egyik jeles alkotása. A szakmában sokan kritizálják a terv neutralitását, izgalmasabb épületet vártak erre a sarokra. Nekem sem ez volt a favoritom, de abban biztos vagyok, hogy kiváló lesz a párbeszéd a meglévő és épülő házakkal.

– *A terv markáns eleme, hogy az épület, mint egy kapu, átlósan átenged a park irányába. Ez mindenki számára érthető gesztus. De jól működik egy múzeum, amely az alsó szinteken két épületre szakad?*

Magasan lebegő gondolat: a japán Sou Fujimoto Architects nyertes terve

– Az épület áttörtsége két ok miatt is pozitívum. Nagy programja volt a Néprajzi múzeumnak, féltünk, hogy egy nagy ház teljesen kitakarja majd a parkot. Fontos volt, hogy a városból érkező számára már a sarkon engedjük látni a zöld felületet. A Dózsa György útra kifutó Marek József utca szellősségét sem akartuk ledugózni, mert az utca befülled. Ezt a leckét a szakma megtanulta a Millenniumi negyedben lévő nagy házaknál, amelyek keresztbe állnak a Dunához kifutó ferencvárosi kis utcákra, így elzárják azokat nemcsak a látványtól, de az átszellőzéstől is. A Ligetben erre figyeltünk. A terv kapuzat jellege kettős: a keresztutcából beláthatóvá teszi a parkot és a ferdesége miatt a sarokról érkezőket vezet be a parkba. Ez nagyon szép eleme. De jó-e múzeumnak? Nem okoz-e üzemeltetési gondokat? Nekem is ez volt az első kérdésem a szakértőként ott lévő múzeumigazgatóhoz, aki nagyon határozottan kiállt a terv mellett. Mivel a működtetés szempontja a legfontosabb, esztétikai érveinket építészként hátrébb soroltuk.

– Az épület „visszafogott minimalizmusa” különösen a tartalommal összevetve szembetűnő. A néprajzzal kapcsolatban a lokális kultúra, a helyi jelleg érzékelését többen remélték, míg mások éppen a direkt utalásban láttak volna veszélyt.

Volt-e a zsűriben szándék arra, hogy keresse a tartalom kivételének eszközeit?

– Voltak olyan tervek, amelyek közvetlenebb kötődést kerestek a néprajzzal. Én ezt ingoványos útnak látom. A posztmodern korban voltam lelkes építészhallgató, és most direkt sarkosan fogalmazok, a „virslis formájú virsliarus” építészeti elképzelés hamar devalválódott a szemünkben. Óvatos vagyok ezért akkor, amikor a funkció nagyon erősen kivetül a házra. Számomra a pozitív minta *Jean Nouvel*nek a világ népeinek kultúráját bemutató, párizsi Musée du Quai Branly épülete, ami egy hosszú téglatest, áttörve más tömbökkel. Kívülről nem árulkodik semmi a tartalomról, csupán talán az izgalmas, abszolút nem városi kert sejtet valami mást. Ahogyan belépünk, és átlátunk a múzeum egészén, abban a pillanatban tudjuk, hogy hol vagyunk. Építészként tehát nem igénylem, hogy már kívül olvassam a belső tartalmat.

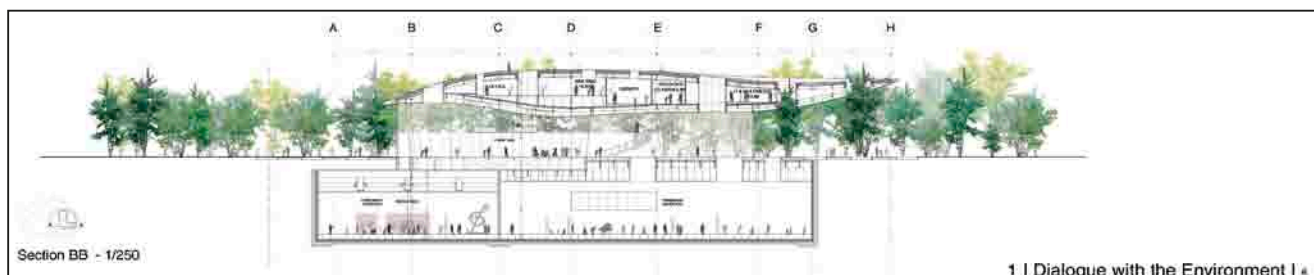
– *A Magyar Zene Háza, mint felvetés a leglíraibb. A legtöbb pályamű is erre érkezett, a nyertes művek közül is ez a legemlékezetesebb, tervezője egyben a leghíresebb. Gomba, diszkosz, lepény, palacsinta, felhő – számos névvel illetik. Milyen volt az előzetes elvárás ezen a helyen?*

– Ez a helyszín azért okoz feszültséget, mert a park közepén, zöldben áll, az épület miatt magas fákat kell majd kivágni – ez érzékeny pont. Míg a Dózsa György úton el lehet fogadni masszív, ház-szerű épületeket, addig itt a parkban csak könnyed, pavilon-szerű jöhetett szóba. Amikor az első körben átnéztük a közel ötszáz pályázatot, ez a terv azonnal föltűnt. A pilléreken nyugvó, az egész földszinti részen átlátható terv itt nagyon jó megoldás. Az átluggatott diszkosz lefedés nagyon szép, egyben funkcionális is, terek vannak benne. Egy ilyen szokatlan megoldásnál felmerülhet, amit korábban a hullámtetővel összefogott művel kapcsolatban mondtam: technológiailag vajon megoldható? Műszaki részleteiben a tervet nagyon magas színvonalúnak ítéltük. Nagyon örültünk, mondhatni megnyugtató volt, amikor kiderült, hogy egy kiváló, világhírű építésziroda, a Sou Fujimoto Architects tervezte.

– *Hogyan fejezi ki a mai kort ez a pályázat?*

– A mai kornak nincsen markáns stílári karaktere, mint volt a különböző nagy stíluskorszakoknak. Individuális építészeti elképzeléseit tudjuk csak összehasonlítani. A korunkra jellemző atomizáltság jelenik meg az építészetben is, ebben a pályázatban is. Visszagondolva az Erzsébet térre kiírt Nemzeti Színház pályázatára (1997), ott még nagyobb volt a sokféleség. Ma különböző szempontok szintézisét érzékelhetjük. A fenntarthatóság, a környezettel való dialógus és a használhatóság előtérbe kerültek. Ennek is vannak ritka, szép együtállásai. Hogy a Zene pavilonra visszautaljak, volt egy másik kiváló, a verbalizálhatóság szintjén Fujimotoékéhoz hasonló terv. Egy másik könnyed pavilon, az is vékony oszlopokon állt, üvegezett volt. Nagyfokú racionalitás jellemezte. A nyertes pályázat viszont le is nyűgözött. Nagyon erős formai gesztus volt. Poétikus. Azon a különleges helyen az a különleges szépség megszólított. Nem voltam, nem leszek ezzel egyedül. ●

A Magyar Zene Háza kétféle fontos szakmai nézetben (felülnézet és hosszmetset)

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Babiczy Tibor: A helikopter

A mentőhelikopter, néztem, leszállt a sebészet előtt az őszi liget közepére; lázban égő, haragos, rotorfejű angyal. Minden zúg. A csend a földben lakik, s ami fölötte van, fák, ablakok, léptek, mind morajlik. Egy férfi vagy nő, zöld köpenyben, tolt egy múlt századbeli kerekesszéket, benne, félrebicsaklott fejjel, ott ült a múlt, nem mozdult, csak rázkódott, ahogy tolták, szél fújta haját – úton szél futott át –, s nem tudtam hirtelen, a helikopter elhozta vagy elviszi épp a halált.

A régi kávéház

Nem volt semmi dolga,
s dolog híján – odavonzották
az aranyló, hatalmas ablakok –
belépett a kávéházba, ahol

azóta nem járt.
Tekintete az apró
sarokasztalra tévedt.
Egy férfi ült ott és egy nő.

Kezük az asztallapon
összefonódik.
Tekintetük különböző
irányokat keres.

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

ZSIDI PAULA: AZ AQUINCUMI POLGÁRVÁROS

Archaeolingua Alapítvány

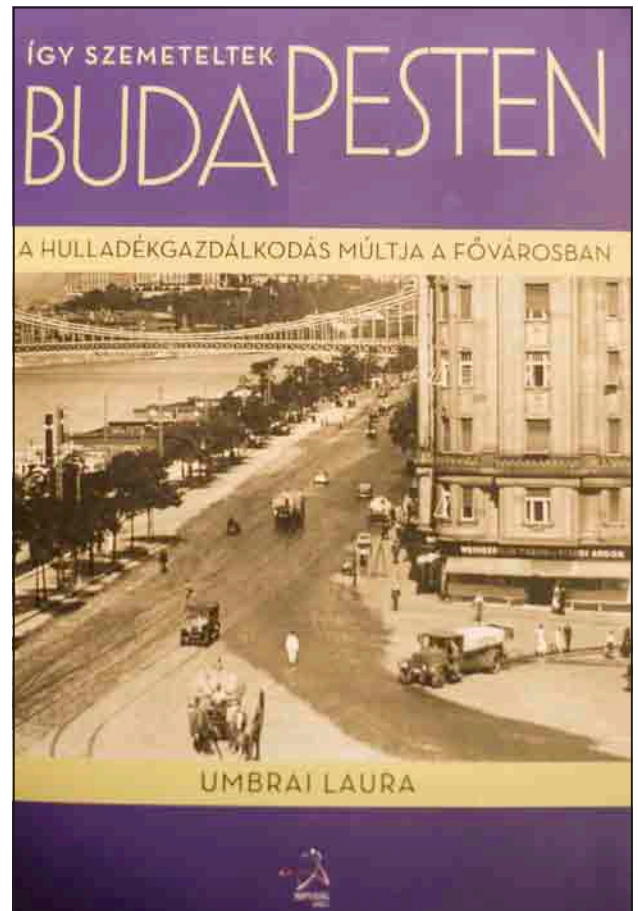
A könyv az Aquincumi Múzeumi romkert felszínre hozott maradványait mutatja be. A séta során megismerkedhet az érdeklődő a polgárváros szerkezetével, fontosabb középületeivel és magánházaival. A kiadvány leírásokat, rekonstrukciós rajzokat és az épületekből előkerült egy-egy szép lelet fotóját tartalmazza.

Ára: 2000 Ft

Megvásárolható az Aquincumi Múzeumban

„MI EZ A CSÉRY-TELEP ITT?”

Zeke Gyula

A szótlanságig szerény várostörténész, *Umbrai Laura* első kötetét (A szociális kislakásépítés története Budapesten 1870-1948. Budapest, 2008.) hat éve mutathattam be e lap hasábjain (BUDAPEST, 2008/12.). Újabb könyve kéziratban ugyan már öt éve készen állt, ám az untilg ismerős kiadói nehézségek miatt csak pár hónappal ezelőtt jelenhetett meg.

Jobb későn, mint soha – siet a művészi és a tudományos magas kultúrát pária-státuszba taszító politika felmentésére a nyelv. A mondás ráadásul keserű, ám kétségtelen igazságnak tetszik egy olyan munka esetében, amelyik valóban első a maga területén. Mert bármily furcsa, másfél évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy a tipikus nagyvárosi problémának tekinthető szemét-, illetve hulladékkezelés, valamint a köztisztaság szerteágazó problémakörét ne csak a mindenkori városvezetés és a sajtó tárgyalja a maga mindig jelen idejű szempontjai szerint, hanem az ide vonatkozó bőséges forrásanyagot végre avatott történész vegye a kezébe, s értelmezze tágabb időbeli és szemléleti keretek közt.

Umbrai Laura roppant – elsősorban levéltári s a (szak)sajtóban fellelhető – forrásanyagot megmozgató munkája így nem csupán az e ponton lyukas várostörténet kötelező olvasmánya, de alapkönyv a műanyagkor keveseinek is, akiket aggodalommal tölt el a civilizáció elszemélyesedésének kilátása. Mert a közelgő ökológiai összeomlás

mai perspektívájából nézve a polgári korok Budapestjének szemete-
lés-története és hulladékgazdálkodása (a maga korabeli konfliktusai-
val együtt is) egyensúlyos folyamatnak tűnik, amely feldolgozhatatlan
maradékait tekintve sem hagyt maradandó nyomot a város testén.

A közel két és fél száz oldalas áttekintés szinte teljesen kimeríti
a tárgy intézmény- és gazdaságtörténetét, s technika- és technoló-
giatörténeti tekintetben is igen erős. Jelen van ugyan, ám hozzájuk
képest kevesebb figyelmet kap a szemete- és társada-
lomtörténete, jóllehet a szerző láthatólag birtokában van a bővebb
feltáráshoz szükséges anyagoknak.

Tudományos műről van szó, amely ugyan sok színben villan fel
az avatott szem előtt, ám ehhez a főnti érdeklődésen túl bizonyos
többlet-erőfeszítésre is igényt tart, amelyet eredménnyel táplálhat-
ott volna az említett oldalak forrásainak – cikkek és szépirodalmi
szövegrészletek – nagyobb mérvű mozgósításával. Olyan jellegű
szövegekre gondolok, mint *Fodor István* valahai csongyúsi fiú
bősséggel idézett (212–215.), hihetetlenül érdekes visszaemlékezé-
se. Ráadásul a könyv tipográfiája sem tekinthető olvasóbarátnak. A
főszöveg betűje egy fokkal eleve kisebb, mint amit a sokat látott (és
olvasott) szem örömmel fogad, ám a tartalmi szempontból is fon-
tos és terjedelmes jegyzetek apró betűi már kimerítő ugránozásra
késztetik a szemet. (Nem beszélve a miniatűr jegyzetszámokról,
amiket én csak a másfeles olvasószemüvegem elé emelgetett na-
gyítóval voltam képes azonosítani...)

A címlap pompás fotója által felcsigázott képi érdeklődést a kötet
felvételei csak részben elégítik ki. Közgyűjteményeink várostörté-
neti anyaga (ismereteim szerint) lehetőséget nyújtott volna a gaz-
dagabb képi dokumentálásra, amelyet egy nagyobb könyvforma
és figyelmesebb képszerkesztés még látványosabbá tehetett volna.
(Igaz, a könyv a harmadik darabja már a Politikatörténeti Intézet
Fejt István vezette Budapest-történeti Műhelye adott formátumú
kiadványainak, a műhely elismerést érdemel a sorozat beindításáért
és életben tartásáért az áldatlan körülmények között.)

A kötet lezárul 1949-cel, amit ugyancsak sajnálhatunk, még ha
tudjuk is, hogy a szocialista (és főképp az 1989 utáni) korszak ide
vonatkozó forrásanyaga még csak részben hozzáférhető a kutatók
számára. Értelme volna azonban e téren bizonyos kompromisszum-
nak, hiszen egy kép- és
illusztrációs anyagát te-
kintve szerteágazóbb,
s az itt feltárt szakmai
részleteket már csupán
összefoglaló elemzésnek
a történet ívét föltétlen
a jelenig volna érdemes
megrajzolni. Umbrai La-
ura ismét mulhatatlanul
fontos kötetet tett az asz-
talunkra, s afféle szel-
lemi városanya – met-
ropolisz! – módjára, aki az összes fontos életfunkciókat szemmel
tartja, most a fővárosi közélet történetén dolgozik. Közben
gimnáziumban tanít, és négy gyermeket nevel. Azt hiszem, még
nagyon sokat várhatunk tőle. ●

Umbrai Laura: Így szemetelek BUDAPESTEN.

A hulladékgazdálkodás múltja a fővárosban.
Budapest, 2014, Napvilág Kiadó, 243 p., 3600 Ft

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

**HARGITTAI BALÁZS, HARGITTAI
MAGDOLNA, HARGITTAI ISTVÁN:**
**KÜLÖNLEGES ELMÉK –
TALÁLKOZÁS 111 HÍRES TUDÓSSAL**

Corvina Kiadó

Hargittai István, Hargittai Magdolna és Hargit-
tai Balázs a 20. század utolsó és a 21. század
első évtizedében több száz beszélgetést vett
fel világhíres tudósokkal – fizikusokkal, kémikusokkal és orvosbio-
lógusokkal. Ezeket a beszélgetéseket tekintélyes folyóiratokban és
egy hatkötetes könyvsorozatban publikálták. Ezek közül választot-
tak ki 111 beszélgetést, és azok legérdekesebb, mindenkit – nem
csak tudósokat – érintő részleteit adják át itt az olvasónak. A kivá-
lasztott részletekben szóba kerülnek tudományos, egészségügyi,
emberi, társadalmi, sőt még politikai témák is, mindez közérthe-
tő módon, megértésűkhöz nincs szükség előismeretekre. Az olvas-
mányos beszélgetések egyszerre tájékoztatnak és szórakoztatnak.

Ára: 3990 Ft

A könyvFUGAbooks ajánlata
BRANCIK MÁRTA – KELLER MÁRKUS:
**KORSZERŰ LAKÁS 1960 –
AZ ÓBUDAI KÍSÉRLET**

Terc Kft.

Az óbudai kísérleti lakótelep az 1956 utáni
korszak legérdekesebb és máig egye-
dülálló kísérlete volt. Tömegtermelésre
alkalmas, modern lakástípusok kialakítása volt a cél, amit több-
lépcsős pályázattal kívántak előkészíteni úgy, hogy a díjnyer-
tes pályaműveket 1:1-es modellként meg is építették. Számos
technikai újítás mellett itt jelent meg Magyarországon először az
55x55 cm alapterületű egységekből álló beépített konyha is. A
könyv ennek a történetét dolgozza föl, illetve részletesen bemu-
tatja az egyes házakat, összesen 20 különböző típust.

Ára: 4200 Ft

Megvásárolható a Budapesti Építészeti Központ (FUGA)
Könyvesboltjában, (1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.)

CSAPÓ KATALIN:
**BUDAPEST ÍZEI – HAGYOMÁNYOS ÉTELEK ÉS
GASZTRONÓMIAI KULTÚRA A VENDÉGSZERETŐ
FŐVÁROSBAN**

Holnap Kiadó

Az „Ízek városa” sorozatban megjelent kötet nem egy-
szerűen csak szakácskönyv, hiszen a konyhaművészet
a magyar kultúra egyik igen komoly szegmense. A ki-
váló recepteken túl megismerhetjük gasztronómiai
kultúránk történetét – a római és a honfoglalás kori
hagyatéktól a reneszánsz ünnepi lakomákon keresz-
tül napjainkig, a hamuba sült pogácsától a lacikonyháig. A kötet
magyar, német és angol nyelven is megvásárolható.

Ára: 2700 Ft

„SZERETEM A VARÁZSLATOT”

Mozart: A varázsfuvola. A Budapesti Fesztiválzenekar hangversenye

Művészetek Palotája, 2015. március 7., 9., 11.

Fischer Iván a New Yorkban is hatalmas sikert aratott Don Giovanni és a Figaro házassága után újabb Mozart-operát rendez a Művészetek Palotájában. Ezúttal A varázsfuvola kerül színpadra sosem látott köntösben. A Budapesti

Fesztiválzenekar zeneigazgatója most is maga vezényli az operát.

A Budapesti Fesztiválzenekar és a Művészetek Palotája közös rendezvénye. További információk: www.bfz.hu ●

MŰVÉSZBARÁTSÁGOK

PIM Esti Extra – a Petőfi Irodalmi Múzeum hosszú nyitva tartása

Petőfi Irodalmi Múzeum, 2015. február 25., 18 óra

18 óra: Hadifestészet

Rockenbauer Zoltán művészettörténész képes előadása

19 óra: Levelek a frontról

Tarján Tamás irodalomtörténész tárlatvezetése a Maradni szégyen, veszni borzalom című I. világháborús kiállításban.

Ezen az estén a múzeum minden kiállítása 20 óráig tart nyitva. Belépőjegy: 800 Ft (felnőtt), 400 Ft (gyermek és nyugdíjas) ●

MAILLOL HATÁSA SZOBRÁSZATUNKRA

Medgyessy Ferenc: Kövér gondolkodó, 1911, Magyar Nemzeti Galéria

A Rippl-Rónai és Maillol című kiállítást kísérő kamaratárlat
Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai kabinet, 2015. április 6-ig

Aristide Maillol művészete a modern magyar és európai szobrászat fejlődésében kiemelkedő szerepet játszott. A Rippl-Rónai József és Aristide Maillol barátságát bemutató nagyszabású kiállításunkat kísérő kamaratárlat a francia mester magyar szobrászokra gyakorolt hatását ismerteti meg a magyar közönséggel.

Maillol szobrászatának egyik legfontosabb vonása az archaizálás, a leegyszerűsítő, összefoglaló formázás. Ezt a művészeti felfogást leginkább az akt mint téma, motívum, szimbólum felhasználásával valósította meg.

A tárlat gerincét olyan kiemelkedő magyar szobrászok művei adják, mint *Vedres Márk*, *Beck Ö. Fülöp*, *Medgyessy Ferenc* és *Ferenczy Béni*. Az általuk készített, a francia mester művészeté-

vel összefüggésbe hozható szobrok és grafikák bemutatásával nagy adósságot törlesztünk. Hosszú évtizedek óta ez a Magyar Nemzeti Galéria első olyan időszakos kiállítása, amelynek kifejezett célja modern magyar szobrászati alkotások elemzése és nemzetközi kontextusban való értelmezése.

Maillol művészete kiváló példa arra, hogy a klasszikus hagyományból táplálkozó archaizáló tendenciák még az avantgárd irányzatok mellett sem veszítettek érvényességükből, modernségükből és hitelességükből. Talán éppen ez a magyarázata annak is, hogy Magyarországon Maillol ismertsége a két világháború között növekedett, sőt, személye és művészete a korszak legjelentősebb magyar szobrászegyéniségeit inspirálta. ●

KORTÁRS CUKRÁSZAINK NYOMÁBAN

Kóstolóval egybekötött beszélgetés a magyar cukrászatról

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2015. február 25. szerda, 18 óra

A Magyar Cukrász Iparosok Országos Ipartestülete és a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum „Kortárs cukrászok – terefere kóstolóval” címmel januárban új programsorozatot indított. A beszélgetéseken a kortárs magyar cukrászat áll középpontban – havi rendszerességgel, minden hónap utolsó szerdáján egy-egy cukrászda képviselője mutatkozik be. A színes életutak, szakmai- és műhelytitkok megismerése mellett lehetőség nyílik az ínycsiklandó finomságok megkóstolására is. A program

hosszabb távú célja az összegyűjtött történetek megőrzése, archiválása és a tervek szerint könyv formában való megjelentetése. Az előadásokon a részvétel ingyenes, de regisztrációhoz kötött. A sorozat aktuális vendégeiről és a regisztráció módjáról a www.mkvm.hu oldalon tájékozódhatnak. ●

MINDEN ROSSZ – AVAGY A DRAMATURGIA MEGÚJÍTÁSA

Zapfe László

2005-ben a Minden Rossz Varietével indult útjára a TÁP Színház. Honlapján azóta is olvasható a hozzá ízütt ars poetica: „A TÁP színház Varietétjét a rossz színház iránti szenvedélyes elkötelezettség tartja össze. Túl sok jó színház van a világon. Túl sok jó színész, túl sok jó rendező. Túl sok jó darab, túl sok jó előadás. Ki nem unja már a remek világitást, díszletet, jelmezeket? Kit nem altatnak el a szenális kísérőzene? A rossz színház ritka kincs, egyre ritkább. Megismételhetetlen. Meg kell becsülnünk ezt a kincset. Ápolnunk, TÁPlálnunk kell. Célunk, hogy a lehető legtöbb rossz, amatőr, dilettáns, gagyi, penetránsan kellemetlen színházi műsor-számot hozzunk létre. A jó színház művelőivel ellentétben mi örülünk annak, ha a közönség nem figyel az előadásra, beszélgetnek, telefonálnak, esznek, isznak, ki-be járkálnak. Valamennyiünknek jól esik, ha a nézők nem nevetnek a poénokon, ha nem érzékenyülnek el a szomorú jelenetek alatt, ha nem tapsolnak. Boldoggá tesz bennünket, ha előadásainkról hallgat a média. A TÁP színház tagjai büszkéek vagyunk arra, ha elfelejtjük a szövegünket, ha hamisan sikerül énekelnünk, ha a hangmérnök rosszkor, rossz zenét ad be, ha a világosító berűg és ráesik pultjára. Műszaki állományunk ugyanolyan hasznavehetetlen, mint művészeink. Nálunk nem

rendez a rendező, hanem rendtelenséget csinál. A Rossz iránti vonzódásunkat betegesnek nevezi a konkurencia. Igaza van. Mi betegek vagyunk. Beteg színházat csinálunk, krónikusan beteg közönségreteknek. Ha eljön előadásainkra, csalódottan, fáradtan, hitében, emberi méltóságában meggyalázva, magát kifosztva, becsapva, megalázva megy majd haza, ha lesz még hová mennie. A TÁP színház bármelyik előadása meg tudja változtatni az Ön életét.”

Az ilyen szellemes öngyaláznak egyetlen hátulütője, hogy senki sem veszi komolyan. És senki sem hiszi el, hogy aki mondja, írja, maga komolyan venné. Természetesen az utóbbi másfél-két évszázadban már megszokott, mondhatni menetrendszerűen érkező újító szándék lapul, settenkedik mögötte. Hiába is részletezi a fenti szöveg szerzője (alighanem maga Vajdai Vilmos, az együttes vezetője) a rosszaság mibenlétét, hiába bizonygatja aprólékosan, hogy a rossz alatt valóban rosszat ért, gyanakszunk: a szöveg igazi jelentése annyi, hogy a jó alatt mást kellene értenünk ezután, mint eddig.

Szabályok, szokások felrúgását, ízlésvilágok tagadását hirdeti a fenti szöveg, miközben egyetlen egyet ígér: „meg tudja változtatni az Ön életét”. Hát ennél többet Rilke sem igényelt híres szonettjében.

Az utóbbi hónapokban két előadásukban is nyíltan foglalkoznak a drámaírás

megújításával. A Lúd Zsolt és kutyája Mattyi címűben, amikor végképp homokra fut a történet, színre is lép két szerző, illetve dramaturg, Fekete Ádám és Laboda Kornél, a Lő csibészekben pedig a szereplők szólnak olykor rendezőként, illetve íróként, és terelik a szót a dramaturgia megújítására.

De persze nem ettől lesz jó vagy rossz egy produkció. A Lúd Zsolt számomra szörnyű élmény volt, úgy éreztem, hogy a romboló szándék valóban csak pusztít, csak követhetetlen zűrzavar marad a nyomában, ami a jobb ötleteket, itt-ott felbukkanó szellemességeket is megfojtja, hatástalanítja. A Lúdas Matyival parafrazált mai értelmiségi történet lapos, közhelyes, minden mélyebb és igazabb jelentés nélkül marad: szatirikus éllel kapdos bele a mai élet egy-egy szeletébe, hogy rögtön el is dobja, nehogy véletlenül jó legyen. Az eredmény számomra nemcsak konzervatív, de mindenféle értelemben rossz, élvezhetetlen, sőt, csaknem kibírhatatlan.

Annyira persze nem tudta megváltoztatni az életemet, hogy ne nézzem meg a TÁP Színház legközelebbi utamba eső előadását. A Hátsó Kapunak nevezett Dohány utcai üzlethelyiségben Sartre klasszikusát, a Zárt tárgyalást roncsolták, alakították addig, míg tényleg nem maradt belőle más, mint a drámaírás, a színjátszás megújításának igénye, no meg a problémán rágódók tanácsalansága. Csak ezúttal Mózsik Imre szövege szellemes, játékos, ötletes, és még inkább az az előadás. Vajdai Vilmos rendezésében igazi pokoli vígjátékot művel Gergely Katalin és Piti Emőke, Végh Zsolt és Egger Géza. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

Odalent

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

Kezdjük egészen lenn: ma főtt kolbászt fogunk enni, köröm közül, állva, mint a lovak.

Mielőtt felkapnák a fejüket, leszögezném, hogy kevés finomságosabb dolog van annál, megállani valami hentes és mészáros (ez ugyanaz a személy, nem úgy, mint a Nagy és Eichner: csak, hogy tanuljanak) pultjánál vagy egy piac, esetleg vásárcsarnok oldalában, nézni a jövő-menő embereket, hallgatni a kódorgó mondatfoszlányokat, magunkba szívni a frissen főtt kolbászok, virslik illatát, mely pompás elegyet alkot a friss kenyérével meg a csalamádééval, és lassan, komótosan eltüntetni a papírtálcáról a húst. Fenségesnek is nevezném, ha nem értenek félre.

Igen, igazuk van, itt ellentmondás lappang: ha ilyen remek dolognak tartom a kolbászatot, kérdezhetik joggal, miért mondom egészen lentnek – nos, nyilván a hagyományos értékítélet okán. Amivel most ünnepélyesen szakítunk is: a gasztronómiában, jelentjük ki dölyfösen, nincsen lent meg fent, vagy ha van is, nem úgy van, mint a társadalom egyéb térein. Egy kolbászsütő a maga kategóriájában lehet jobb, mint egy osztályon felüli szálloda hoch elegáns étterme. (Tudnám sorolni a példákat.) És egy kis kifőzde is lefőzheti (figyeltek?) a trendi resztorantokat a maga módján. Ezt most csak úgy tegyük el magunknak, mint

fontos tudást, melyet, ráadásul, más tereken is haszonnal forgathatunk.

Gyerekkoromban az volt a szokás, hogy a szombati nagypiacozást (szűkebb pátriámban volt nagypiac is meg kispiac, ahogy illik, azért kell a mondott szavakat egybeírni: ha az ember, teszem, rettenetesen bevásárolt, akkor nagy nagypiacozott, mi mást is tehetett volna) egy rituális kolbászévés fejezett be. A város legjobb hentesek akkor a főtér sarkán állott, két perc sétára a piactól, és épp szemben a villamosmegállóval: ha akartuk, se kerülhettük volna el. De persze egyáltalán nem akartuk. Sőt a magam részéről alig vártam, hogy idáig jusson a történet. Nagypám kiválasztott egy szép szál lecsókolbászt a kínálatból (kétfajta kolbász volt akkoriban, lecsó meg füstölt, de ezek inkább csak becenevek voltak: az egyiknek három forintba került egysége, a másiknak háromhatvanba. (Elvileg volt még debreceni is, de olyat a mi külvárosi nemzedékünk csak május elsején látott a ligetben.) *Kádas úr*, a hentes megnyerő mosollyal igazolta vissza a nagyatyai döntést, aztán még szóban is ráerősített, hogy „*a legszebbet választani a Sebestyén úrnak*”, és míg a kolbász a forró vízben úszott (sima vaslábasban, jelzem, igaz, villanyrezsón), komótosan kímérte a savanyúságot (egy nagyon

meg egy kevésbé erős paprikát), a kenyeret és egy nagy üvegből hatalmas fakanalával odakent még egy kis mustárt is. Elővette a ceruzát a füle mögül, néhány számadatot rögzített egy felírócédulán, amit nagypám kezébe nyomott. Míg felmenőm a bolt túlsó oldalára sétált, hogy az üvegfalú pénztárosnőnek lerója dorbézolásunk összegét, én elvárásoltan figyeltem a hentes munkáiban. Aztán beálltunk a Dózsa György úti sarokba, kedvenc helyünkre, és jóízűen belapátoltuk a kolbászt. Nagypám apró karikákat vágott a bicskájával, én meg a foszlós kenyérbéllel a szájamig kergettem őket.

Csoda-e, hogy ma is rajongok a főtt kolbásztért?

Ma is vannak értékelhető helyek a városban, de azért tudni kell, hová megy az ember. Ahol nem vágnak át (hihetetlen szorzásokra képesek némelyek, ha nem figyelünk oda), ahol friss az áru, van választék, és a helyiek tudják, mivel tartoznak a műfajnak. Vannak kedvenc helyeim persze, ahol még azt is elnézik nekem, hogy magam választom ki a főzendő darabot, s nem ülök be a készbe (tíz percet megér, higgyék el), ahol hajlandóak nekem a legnagyobb szelet kenyeret és a legkisebb pepperonit kiválasztani, és ahol nem akarnak rábeszélni a sültkolbászra. (Az nem közösségi program, annyit mondanék – tessék azt otthon készíteni.) De ma már persze a környezet a legérdekesebb. Egy-egy forgalmasabb helyen déltájban az egész ország keresztmetszete felrajzolható a menedzsertípusú vezetőktől az utazó ügynökökön át az utcán gödröt ásó melósokig.

Kevés demokratikusabb dolog van, mint a meleg kolbász. ●

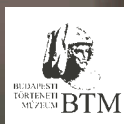
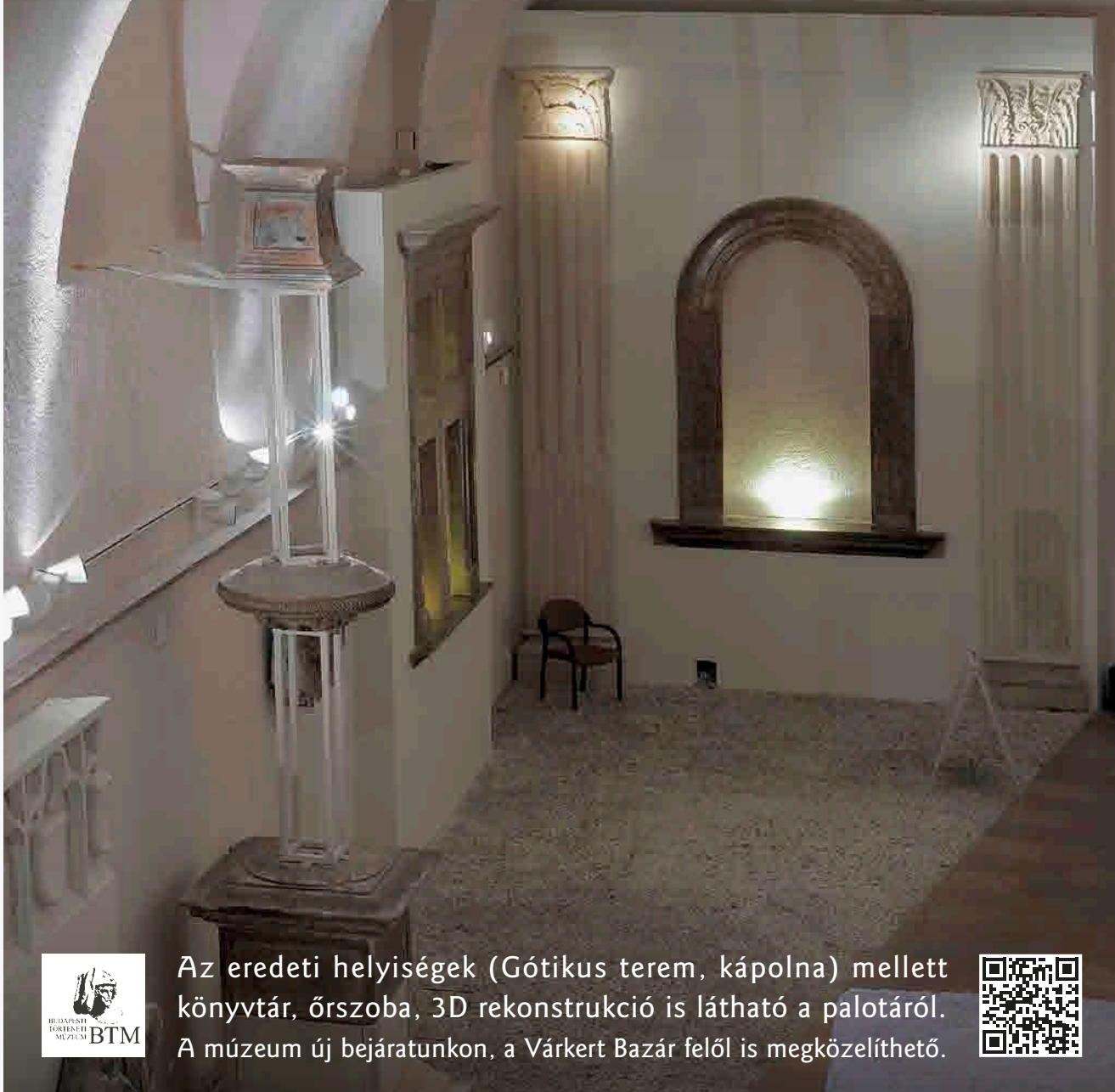

BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM

Budavári Palota E épület • Nyitva február 28-ig 10-16 óráig, március 1-től 10-18 óráig

Buda „a királyi méltóság széke és trónusa”

Megnyílt a középkori királyi palota eredeti részeit
bemutató felújított kiállítás

Az eredeti helyiségek (Gótikus terem, kápolna) mellett
könyvtár, őrszoba, 3D rekonstrukció is látható a palotáról.
A múzeum új bejáratunkon, a Várkert Bazár felől is megközelíthető.

www.btm.hu • www.facebook.com/BudapestiTortenetiMuzeum

480 Ft

forrás: Szépművészeti Múzeum

nka
Nemzeti Kulturális Alap